

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บริบทชุมชนตำบลทะเลน้อย และตำบลนางตุง

1. บริบทชุมชนตำบลทะเลน้อย

การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนทะเลน้อย ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2432 ตอนเสด็จประพาสแหลมมลายู ได้ทรงบันทึกกล่าวถึงชุมชนทะเลน้อยไว้ว่า “ในที่ทะเลต่อแดนกันนี้ ว่าผู้ร้ายชุกชุมอย่างยิ่ง ฟังเสียงทั้งพัทลุง ทั้งสงขลา กล่าวโทษกันว่า เขตทะเลน้อยในแขวงเมืองนครมีคนตั้งบ้านเรือนมากมาย แต่เกือบจะไม่มีคนดีเลย ในหมู่บ้านนั้นนั้น เป็นผู้ร้ายทั้งสิ้น ด้วยเป็นปลายแดนห่างจากเมืองนครศรีธรรมราชมาการติดตามผู้ร้ายลำบากอย่างยิ่ง การอันนี้เห็นจะเป็นจริงด้วยหัวเมืองที่เขตแขวงติดต่อกันดี ๆ หรือขนาดคาบเกี่ยวกัน และก็ติดตามผู้ร้ายยากด้วยกันทุกเมือง”

นอกจากนี้ยังมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานในหนังสือ “พัทลุงรำลึก” พิมพ์ใน พ.ศ. 2479 ซึ่งสมัยนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงประวัติการหมุนเวียนของอำเภอควนขนุนในปัจจุบัน เริ่มจากย้ายไปตั้งที่อำเภอปากประ ไปที่ตำบลทะเลน้อยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2450 (ร.ศ. 126) และได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอทะเลน้อย ในสมัยพระยาสมบัติกริรมย์ เป็นนายอำเภอ บริเวณที่ตั้งอำเภอสมัยนั้นคือบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “หัวลาน” ในปัจจุบัน บริเวณดังกล่าวนี้ยังคงเป็นที่ดินราชพัสดุ และต่อมาได้ย้ายอำเภออีกครั้งไปตั้งที่ควนพนางตุง บริเวณวัดพนางตุง และได้ย้ายไปตั้ง ณ อำเภอควนขนุน ในปัจจุบันเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2567¹

ในหนังสือประวัติวัดทะเลน้อย เขียนโดยนายสุข ทองพลูเอียด อดีตกำนันตำบลพนางตุง² กล่าวถึงคำบอกเล่าของขุนทิพย์โอสถหรือขุนพลโยธา นายกองที่คุมพลไปรบไทรบุรี

¹ ถัด รัตนพันธ์, งานปีใหม่พัทลุง พ.ศ. 2479, ธรรมพิทยธาร, กรุงเทพฯ

² <http://www.dnp.go.th/tln/trail.htm>

ที่สอดคล้องกันว่าคนเฒ่าคนแก่ก่อนๆ นั้นเล่าว่าสมัยหนึ่งเมื่อประมาณ 700 ปีมาแล้ว พระเจ้ากรุงสุโขทัยแผ่อำนาจลงมาทางปักษ์ใต้ และต่อมาเรียกว่าภาคใต้ ได้เกณฑ์ให้เจ้าเมืองเกณฑ์ราษฎรตัดพื้ต้นไม้ มาต่อเรือรบ เพื่อลำเลียงพลไปตีหัวเมืองมลายูทางใต้ การตัดไม้มาต่อเรือในครั้งนั้น ได้มาตัดไม้ตะเคียนในป่าที่เป็นทะเลน้อยในปัจจุบัน ส่วนเจ้าเมืองที่เกณฑ์ราษฎรมานั้นจะเป็นเจ้าเมืองพัทลุง หรือเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่ปรากฏชัดเจน ครั้นต่อมา 1-2 ปีหลังจากทางการใต้เกณฑ์ให้ราษฎรตัดไม้ตะเคียนต่อเรือในครั้งนั้นเอง ได้เกิดฝนแล้งติดต่อกันนาน แม้ถึงฤดูฝนมีปริมาณฝนตกน้อย แต่เมื่อพ้นฤดูฝนแล้ว สภาพอากาศแห้งแล้งมาก และเป็นเวลานานหลายเดือนจนถึง 3 ปีติดต่อกัน ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าขึ้น เฉพาะป่าที่เป็นทะเลน้อย ไฟป่าไหม้อย่างรุนแรง เพราะปลายไม้ตะเคียนที่ตัดทิ้งเอาไว้เป็นเชื้อไฟอย่างดี การลุกลามของเปลวไฟได้ไหม้ลึกลงสู่พื้นดินบางพื้นที่มีความลึกถึง 1.5 เมตร มีอาณาบริเวณเป็นเนื้อที่หลายพันไร่ แต่เมื่อฝนตกมีน้ำปริมาณน้ำมากขึ้น ทำให้มีน้ำขังในที่แห่งนี้ก็กลายเป็นบึงกว้างใหญ่ต่อมาในบึงก็เป็นที่อยู่อาศัยของฝูงจระเข้ ช้างป่า กระบือ นานวันเข้าบึงแห่งนี้จึงค่อยๆ ลึกลงไปและกว้างออกไปทุกที

สันนิษฐานว่าเมื่อประมาณ 400 ปีมาแล้ว ทะเลน้อยในอดีตมีสภาพเป็นที่ลุ่ม มีพืชพรรณอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะต้นตะเคียนขึ้นอยู่หนาแน่น แต่ต่อมาเกิดไฟไหม้ป่าเป็นบริเวณกว้างขวาง ยังมีตอไม้ตะเคียนขนาดใหญ่เหลืออยู่เป็นจำนวนมาก นานปีเข้าถูกโคลนตมทับถม ซุดลึกไปจากผิวน้ำประมาณ 2 เมตร ก็จะพบตอไม้เหล่านี้เหลืออยู่ในทะเลน้อยอีกเป็นจำนวนมาก สายน้ำจากคลองตลิ่งชัน คลองป่าพะยอม ไหลมาลงที่ลุ่มแห่งนี้กลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่เรียกชื่อแอ่งน้ำนี้ว่า ทะเลน้อย ซึ่ง เรืองชัย ต้นสกุล¹ กล่าวว่าจากการตรวจสอบชั้นดิน ชั้นหินในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา พบว่า แผ่นดินมีการยกตัวและยุบตัวเป็นแนวยาว เมื่อมีฝนตกบริเวณแผ่นดินที่ยุบตัว จะกลายเป็นที่ราบน้ำท่วมและแผ่นดินบางส่วนจะอยู่ใต้น้ำ ส่วนบริเวณด้านเหนือติดกับเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังคงสภาพเป็นป่าดงดิบไว้บางส่วน ปัจจุบันเรียก “ป่าเขียว” พื้นที่ป่าส่วนหนึ่งได้เสียสภาพความอุดมสมบูรณ์ไปเนื่องจากถูกไฟป่าทำลายเช่นกัน

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 มีสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เช่น เสือ หมี กะจิง หมูป่า ลิงชนิดต่างๆ ไก่ป่า เสือปลา นาก นกน้ำชนิดต่าง ๆ

¹ เรืองชัย ต้นสกุล, จดหมายข่าวโครงการเลนน้อย, สงขลา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525

เป็นต้น มีหลักฐานสนับสนุนว่าแถบพื้นที่จังหวัดพัทลุงในอดีตนั้นมีช้างเป็นจำนวนมาก ตามพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 เรื่อง เงาะป่า กล่าวตอนหนึ่งว่า¹

“จะเริ่มร่างต่างว่ไปเที่ยวป่า ขึ้นสงขลาตามใจคิดหมายมุ่ง
แล้วลากเรือวาคใหญ่ไปพัทลุง ตามเขตคั้งทะเลสาบคลื่นราบดี
แวะเกาะข่อยขึ้นซื้อหม้อเข้านาย แล้วแจกรายไปเที่ยวชมเกาะสี่
แวะลุดถึงพัทลุงรุ่งราตรี นอกจากนี้ขึ้นช้างวางเข้าไพร..”

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ แสดงให้เห็นว่าชุมชนทะเลน้อยมีความเป็นมา จากอดีตที่ยาวนาน เป็นชุมชนใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตมีอายุมากกว่า 300 ปี ซึ่งตรงตามหลักฐานการก่อตั้งวัดทะเลน้อย ที่ปรากฏในหลักฐานการก่อตั้งมาแล้วกว่า 370 ปี

ปัจจุบันตำบลทะเลน้อย แบ่งการปกครองเป็น 10 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทะเลน้อย บ้านบน บ้านบนนอก บ้านปลายตรอก บ้านโคกศักดิ์ บ้านหัวป่าเขียว บ้านโคกเมา บ้านบนตก และบ้านบนกลาง มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ ต.เคร็ง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
ทิศใต้	ติดกับ ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
ทิศตะวันออก	ติดกับ ต.ควนชะลิก อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช และ ต.บ้านขาว อ.ระโนด จ.สงขลา
ทิศตะวันตก	ติดกับ ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

จำนวนประชากรในเขต อบต. 6,825 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,520 หลังคาเรือน ประชากรมีอาชีพหลักคือ ทำประมง และมีอาชีพเสริมคือ ทัศนกรรมสานเสื่อกระจูด และแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกระจูด

สภาพทางกายภาพของพื้นที่ตำบลทะเลน้อย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต่ำชื้นแฉะ ซึ่งที่อยู่โดยรอบทะเลน้อยโดยครอบคลุมพื้นที่ในเขตหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 ตำบลทะเลน้อย ประกอบด้วย ป่าพรุ ทุ่งนา ทุ่งหญ้า ป่ากอก ป่ากระจูด ป่าไม้เสม็ด ปรีอ เคย ราโพ ฯลฯ รองลงมาเป็นที่ราบ อยู่ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลทะเลน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำนา

¹ นิธิ ฤทธิพรพันธ์ และคณะ, ลักษณะบางประการของชุมชนทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง, สงขลา, คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525

ถัดมาเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาซึ่งลาดเทมาจากควนพนางตุง ได้แก่ บริเวณขอบด้านตะวันตกของ หมู่ที่ 5 ตำบลทะเลน้อย ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้มีการปลูกไม้ผล ยางพารา เป็นต้น การตั้งบ้านเรือน ของชุมชน ส่วนมากจะอยู่กันอย่างหนาแน่นบริเวณรอบทะเลน้อย นอกจากนั้นจะตั้งบ้านเรือน กระจายไปตามถนน ลำคลอง และพื้นที่ทำเกษตรกรรม

การประกอบอาชีพ อาชีพที่สำคัญในชุมชนตำบลทะเลน้อย มีดังนี้

1. อาชีพทำการประมง
2. อาชีพทำสวนยางพารา และไม้ผล
3. อาชีพการสานเสื่อกระจูด
4. อาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากปลาดุก
5. อาชีพการบริการเรือนำเที่ยว
6. อาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย บริการสถานที่พักแก่นักท่องเที่ยว

2. บริบทชุมชนตำบลพนางตุง

การตั้งถิ่นฐาน

ตำนานพนางตุง เป็นนิทานประเภทยุทธนิยายที่มาของชื่อสถานที่ในละแวกบ้าน พนางตุง ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ผู้เล่าเรื่องนี้คือ นางขลิบ ไหมแก้ว อายุ 83 ปี บ้านเลขที่ 174 หมู่ที่ 1 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ได้เล่าเนื้อเรื่องตำนาน พนางตุง สรุปได้ว่า มีพระเพลิงแปลงร่างเป็นมนุษย์ ได้มาแต่งงานกับมนุษย์ ต่อมาให้เมียหุงข้าว พอหยิบเอาไม้พินมาก็ดูค่าไปพลาง ผัวห้ามไม่ให้ค่าว่าจะเป็นบาป เมียก็ทำตาม เมียเอื้อมมือไปจับ ไม้พินถูกเอาส่วนที่ติดไฟก็ร้อนมือ เมียจึงถ่มน้ำลายรดค้อนพิน ผัวห้ามก็ไม่เชื่อ พระเพลิงก็เลยหาย ตัวไปเสีย ฝ่ายเมียก็เที่ยวตามหาสืบจนทั่ว มีข่าวว่าผัวไปอยู่ที่ควนหนองหว้า บอกให้เมียไปพบเมีย ตามไปเห็นหนองน้ำ แต่ไม่เห็นคนคิดว่าจมน้ำอยู่ในหนองนั้น จึงเอามือคว้าหาก็ไม่พบ ควนนั้น จึงได้ชื่อว่า “ควนหนองควัว” ขึ้นจากหนองแล้วนางก็เที่ยวเหวน (ตระเวน) หา เขาว่าอยู่ที่ควน อีกลูกหนึ่ง นางจึงเที่ยวตระเวนหาอยู่นาน จนในที่สุดควนนั้นได้ชื่อว่า “ควนนางเหวน” (นางเหวน คือนางตระเวน) นางโศกเศร้ามากจึงใคร่จะฆ่าตัวตาย ได้ตัดสินใจขึ้นไปบนควนอีกควนหนึ่งแล้ว

หัวตุงตกลงมาตาย จึงเรียกเขาว่า “ควนนางตุง” และได้กลายเป็น “พนางตุง” ในเวลาต่อมา¹ ซึ่งปัจจุบันเมื่อมองที่เนินนี้จะเห็นเป็นรูปผู้หญิงล้ม

ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองพัทลุง และอยู่ทางทิศตะวันออกของ อำเภอควนขนุน ซึ่งตำบลพนางตุง ได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 คือ เริ่มจากตำบลพนางตุง ตำบลทะเลน้อย ได้เป็นส่วนหนึ่งของอำเภออุดร ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองปากประ คือบ้านมะกอกใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2442 และได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภออุดรเป็นอำเภอปากประ ต่อมาเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2445 ได้มีการเปลี่ยนชื่อในแขวงเมืองพัทลุง โดยเปลี่ยนจากอำเภอปากประ เป็นอำเภอทะเลน้อย และแบ่งเขตการปกครองพื้นที่ใหม่ คือ ให้ปกครองตำบลตะเคียน ตำบลหัวป่า ตำบลทะเลน้อย ตำบลบ้านพร้าว และตำบลสำโรง ในอำเภอพัทลุง เมืองนครศรีธรรมราช มารวมอยู่ในอำเภอทะเลน้อย พร้อมยกตำบลมะกอกเหนือ ตำบลมะกอกใต้ ซึ่งเดิมขึ้นกับอำเภอปากประ ไปขึ้นกับอำเภอเมืองพัทลุง และเมื่อ พ.ศ. 2455 ได้ย้ายที่ทำการอำเภอทะเลน้อยไปตั้งที่ตำบลพนางตุง ตรงข้ามกับวัดควนพนางตุงในปัจจุบัน แต่ยังคงเรียกว่าอำเภอทะเลน้อย ด้วยเหตุว่าช้างป่าเข้าทำลายที่ทำการอำเภอเสียหายหมด เมื่อถึง พ.ศ. 2460 กระทรวงมหาดไทย ได้มีประกาศลงวันที่ 24 เมษายน 2460 ให้เปลี่ยนชื่ออำเภอทะเลน้อยเป็นอำเภอพนางตุง มีเขตการปกครอง เหมือนอำเภอทะเลน้อย ครั้นมาถึง พ.ศ. 2466 กระทรวงมหาดไทย มีประกาศลงวันที่ 10 กันยายน 2466 ให้ย้ายที่ว่าการอำเภอพนางตุง ไปตั้งที่ตำบลควนขนุน และให้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอควนขนุน อันเนื่องมาจากราษฎรที่มาติดต่อกับอำเภอพนางตุง ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกล ไม่สามารถมาเข้าเฝ้ากลับได้ ต้องนอนแรมระหว่างทางมีอันตรายจากสัตว์ป่านานาชนิด และอีกประการหนึ่งเมื่อค่ำมืดก็ต้องขอพักอาศัย กับผู้อยู่ใกล้เส้นทาง ถึงแม้ว่าจะรู้จักไม่รู้จักมาก่อน นอกจากนั้นกลุ่มโจรปล้นสดมภ์อยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดภาวะระแวงว่าผู้ที่มาพัก จะมาตีหรือมาร้าย จึงต้องย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่ส่วนกลาง และอำเภอพนางตุง ก็เป็นเพียงตำบลหนึ่งในอำเภอควนขนุน

สภาพทางกายภาพของพื้นที่ตำบลพนางตุง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต้ำน้ำท่วมถึง ในฤดูฝนและได้รับอิทธิพลน้ำขึ้น น้ำลงจากทะเลน้อยเมื่อน้ำหลาก พื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตหมู่ที่ 1 ตำบลพนางตุง ประกอบด้วย พื้นที่ป่าพรุ ทุ่งหญ้า ป่ากระจูด และป่าเสม็ด การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ที่สำคัญคือ การเลี้ยงสัตว์ และการทำนา ส่วนพื้นที่ที่ติดกับถนนสาย 4048 จากอำเภอควนขนุน - ทะเลน้อย ใช้เพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัยและประกอบกิจการ

¹ <http://www.phatlung.com/story/panangtung.php>

ค้าขาย สำหรับพื้นที่เขตหมู่ที่ 2 ตำบลพนาสูง อยู่ติดกับถนนสาย 4048 จากอำเภอควนขนุน – ทะเลน้อย และถนนเลียบริมทะเลน้อย พื้นที่ใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เพื่อการก่อสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยและประกอบกิจการค้าขายของที่ระลึก เช่น งานหัตถกรรมจากกระจูด ปลาสำ และ ปลาแห้ง เป็นต้น แหล่งน้ำที่สำคัญในตำบลพนาสูง คือ คลองยวน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และคลองบ้านกลาง เป็นคลองที่ขุดขึ้นมาใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2537 ประโยชน์ของแหล่งน้ำทั้งสอง คือ เป็นเส้นทางหลักในการติดต่อระหว่างทะเลน้อยกับทะเลหลวง

ที่ตั้งอาณาเขตการปกครอง

ปัจจุบันตำบลพนาสูง แบ่งการปกครองเป็น 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวลาน บ้านทะเลน้อย บ้านควนพนาสูง บ้านชายคลอง บ้านท่าช้าง บ้านไสกลิ้ง บ้านค่าย บ้างไทรงาม บ้านปากคลองเก่า บ้านธรรมเถียร และบ้านหัวหรั่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของที่ว่าการอำเภอควนขนุน ระยะทาง 17 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลทะเลน้อย และองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมโพธิ์

ทิศใต้ จด องค์การบริหารส่วนตำบลลำปำ และองค์การบริหารส่วนตำบลชัยบุรี

ทิศตะวันออก จด ทะเลสาบสงขลา และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตก จด องค์การบริหารส่วนตำบลมะกอกเหนือ และองค์การบริหารส่วนตำบลบันแต

สภาพภูมิประเทศ

1. พื้นที่ราบ มีพื้นที่ร้อยละ 50 ของพื้นที่ตำบล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5,6,7,8,9,10
2. พื้นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ร้อยละ 30 ของพื้นที่ตำบล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 1,2,4,13
3. พื้นที่นาดอน มีพื้นที่ร้อยละ 20 ของพื้นที่ตำบล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 3,5,7,8,10,11,12
4. พื้นที่ป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าชายเลน และป่าพรุ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 1,2,4,13

สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของตำบลพนางตุง มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน โดยฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงกรกฎาคม แต่ในฤดูร้อนอาจจะมีฝนตกมากเหมือนกัน

แหล่งน้ำธรรมชาติ

1. คลองปากประ พื้นที่รับน้ำหมู่ที่ 4,5
2. คลองยวน พื้นที่รับน้ำหมู่ที่ 8
3. คลองยวน คลองนางเรียม
4. คลองทะเลน้อย พื้นที่รับน้ำหมู่ที่ 1,2,4,13
5. คลองปากคลองเก่า พื้นที่รับน้ำ หมู่ที่ 9
6. คลองบ้านกวาด

ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการประกอบอาชีพทางศาสนาพุทธ เช่น ประเพณีวันสารทเดือนสิบ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีชักพระ ประเพณีทางศาสนาอื่น ๆ ประชากรยังมีสัจจิตเห็นยึดใจในตำบล เช่น การไหว้เจ้าที่ การแก้บนต่าง ๆ และมีการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในตำบล เช่น ทวดหัวควนท้านควน ทวดหน้าเกลี้ยง ทวดหน้าแหลม และครุหมอโนราห์

ชุมชนพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามพบว่า ชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม จึงเกิดเป็นวิถีและพลังของชุมชนในการวางแผน ปฏิบัติการ และพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่มีความสำคัญมี 5 กลุ่ม ได้แก่

1. ชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน

ความเป็นมาในการจัดตั้งชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ในช่วงอดีต พ.ศ. 2500 ในเขตตำบลทะเลน้อยและตำบลพนางตุง เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงจึงมีการทำนาข้าวกันโดยทั่วไป พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์เพื่อการทำนา

ส่วนใหญ่จะอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของทะเลน้อย บริเวณรอบ ๆ ที่ใช้ตั้งบ้านเรือน ส่วนพื้นที่ราบเชิงควนพนางตุงมีการทำนากันบ้างแต่มีจำนวนน้อยเพราะเป็นพื้นที่สูง การทำนาจะใช้รูปแบบการทำนาหว่านน้ำตมอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก (ทำนาปี) ทั้งนี้บริเวณนี้ในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมขังทำนาไม่ได้ การไถพรวนดินอาศัยแรงงานจากกระบือ มีการใช้ปุ๋ยคอก การเก็บเกี่ยวอาศัยแรงงานในครัวเรือน การทำนาของชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภคในครัวเรือน

แต่ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2515 ในชุมชนมีจำนวนเพิ่มของประชากร ความต้องการด้านอาหารมีมากขึ้น ช่วงนี้มีการขยายพื้นที่ทำนาข้าวชัดเจนกว่าช่วงที่ผ่านมา รูปแบบการทำนาข้าวยังคงเป็นนาหว่านน้ำตม อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก การทำนาปีบริเวณริมทะเลน้อยจะลดลง สาเหตุจากบริเวณริมทะเลน้อยมีวัชพืชปกคลุมอยู่จำนวนมาก เช่น ผักตบชวา ต้นกง เป็นต้น ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเตรียมพื้นที่ในการทำนา

รูปแบบการทำนาได้เปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จากการทำนาหว่านน้ำตม ปีละหนึ่งครั้ง ในพื้นที่บางส่วนได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง คือ มีการทำนาปีสลับกับการทำนาปรัง เนื่องจากมีระบบชลประทานเข้ามา และมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาโดยมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เปลี่ยนจากการใช้ควายมาใช้รถไถแทน มีการใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ดีจากแหล่งผลิตอื่นที่ให้ผลผลิตสูงกว่ามาปลูกแทนข้าวพันธุ์พื้นเมือง การใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยคอก รวมถึงการใช้สารเคมีฆ่าแมลงในการกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น

ช่วงปี พ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน มีการขยายพื้นที่ทำนาข้าวน้อยมาก วัตถุประสงค์หลักของการทำนาส่วนใหญ่ยังคงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีเพียงส่วนน้อยที่ทำนา ในเชิงการค้า โดยใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงต้านทานโรค เช่น ข้าวพันธุ์เล็บนก ข้าวพันธุ์ชยันต เป็นต้น มีการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และสารเคมีฆ่าแมลงจำนวนมากขึ้นทั้งในด้านปริมาณความเข้มข้นและจำนวนความถี่ในการใช้ อีกทั้งมีการนำเครื่องจักรกลเข้าใช้ในการเก็บเกี่ยวแทนการเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานคน

ภาพที่ 3 เครื่องจักรกลเข้าใช้ในการเก็บเกี่ยวแทนการเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานคน

ปัจจุบันสภาพการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตการเกษตร ส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนหลายๆ ด้าน จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชน โดยได้มีกลุ่มแกนนำที่สนใจที่ต้องการให้คนในชุมชนบ้านท่าช้างตำบลนางตุง ได้เกิดความตระหนัก เกิดความเข้าใจในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการกลับมาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่บ้านของตนเอง เนื่องจากพบว่าปัญหาที่เกิดกับดินและน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่บ้านท่าช้าง มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมมาก จากสภาพดินที่มีความร่วนซุย มีการระบายน้ำดี มีอินทรีย์วัตถุในดิน มีไส้เดือนดิน แต่ภายหลังจากมีการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ซึ่งเกษตรกรได้นำเทคโนโลยีเครื่องจักรกลมาใช้ การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ในนาข้าวอย่างเข้มข้น โดยหวังผลเพื่อการเพิ่มผลผลิตข้าวให้สูงขึ้น วิธีการผลิตเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า จนเวลาผ่านไปการเปลี่ยนแปลงในสภาพพื้นที่ดินที่ทำการเกษตรได้รับผลกระทบ สภาพดินเริ่มเสื่อมโทรม เกษตรกรในบ้านท่าช้าง เริ่มมีการพูดคุยถึงปัญหาของตน และเริ่มขยายเป็นวงกว้างขึ้นถึงสภาพปัญหาของที่ดินทำกิน และสภาพน้ำที่มีสิ่งตกค้างจากสารเคมี

เป็นผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการกำหนดระบบการผลิตโดยต้องการให้เกษตรกรอยู่ได้ และในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและให้ธรรมชาติอยู่ได้ด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. 2543 มีผู้นำชุมชนบ้านท่าช้าง จำนวน 3 คน ประกอบด้วย นายอมร สุขวิน นายสมพร ทองแก้ว และนายจรูญ ปิคเมือง ที่มีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต การเกษตรของตำบลท่าช้าง ให้กลับคืนมาสู่วิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเข้าร่วมการเรียนรู้กับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการเกษตรตำบลพนางตุง และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเมืองลุง และต่อมาในปี พ.ศ. 2544 -2546 ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน ของเกษตรกรายย่อยมาปรับปรุงในแปลงเกษตรของสมาชิก

ความพยายามในการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อจะได้ดำเนินกิจกรรมตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังในช่วงปี พ.ศ. 2546 – 2548 ได้จัดตั้งที่ทำการกลุ่ม (กลุ่มเกษตรกรรม ทางเลือก ท่าช้าง) ทำหน้าที่ประสานงาน และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย แห่งชาติ (สกว.) เพื่อจัดทำโครงการวิจัยกรณีศึกษาแนวทางฟื้นฟูการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อกกลุ่มเป็นชื่อ ชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 และได้มีกิจกรรมร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มที่ทำงานวิจัยในเครือข่ายเกษตร ทางเลือกเมืองลุง จัดทำแปลงนาสาธิต เนื้อที่ 2 ไร่ โดยใช้งานวิจัยแนวทางฟื้นฟูการทำนาโดย ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้นแบบ

เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น จึงได้ขยายแปลงสาธิตเพิ่มเติม ซึ่งในปี พ.ศ. 2540 โดยได้รับอนุเคราะห์พื้นที่ทำนาจำนวน 18 ไร่ จากวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อดำเนินกิจกรรมนาอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน และได้ขยายความร่วมมือกับหน่วยราชการในพื้นที่ เช่น ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง สถานีพัฒนาที่ดิน พัทลุง เครือข่ายเกษตรทางเลือกเมืองลุง มูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย) ทำให้เกิดกิจกรรม ที่หลากหลายขึ้น มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น อาทิ กิจกรรมทำนาอินทรีย์ กิจกรรมแปรรูปผลผลิต จากข้าว กิจกรรมแปรรูปกระจุต กิจกรรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์ กิจกรรมผักพื้นบ้าน และกิจกรรมของ เยาวชน เป็นต้น

ภารกิจ ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายของกลุ่ม

ภารกิจ เป็นองค์กรในชุมชนที่ประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชนในการทำ กิจกรรมร่วมกัน เพื่อการพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมียุทธศาสตร์หลักคือ ผลักดันพัฒนา

กระบวนการระบบเกษตรอย่างยั่งยืน เพื่อสุขภาพในวิถีการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนและชุมชน ให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้แห่งชีวิต โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายให้เกิดชุมชนเข้มแข็งก้าวหน้า มีความสุข อยู่รอดได้ด้วยพึ่งตนเอง

ผลจากการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่ม สามารถดำเนินการจนได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไปที่ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนในชุมชนให้การยอมรับ ทำให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยผลจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ทำให้เกิดผลต่อชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

1. มีผู้นำกลุ่มชุมชนด้านระบบเกษตรอย่างยั่งยืน จำนวน 10 คน
2. สมาชิกมีความรู้ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ 6 คน มีองค์ความรู้ 7 เรื่อง
3. มีสมาชิกของกลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว และปุ๋ยอินทรีย์
4. เกิดการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ที่เด่นชัดมากคือ การทำขวัญข้าว
5. เกิดการผลักดันให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. เกิดภาคีที่ร่วมขับเคลื่อนมี 3 หน่วยงาน องค์กรเอกชนที่ร่วมขับเคลื่อน 1 องค์กร และเกิดเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรมที่กลุ่มสามารถขยายผลได้ชัด ได้แก่ กิจกรรมทำนาที่มีการผลิตข้าวคุณภาพดี นำไปสู่การแปรรูปเพื่อผู้บริโภคตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพัทลุง ปี พ.ศ. 2552 และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่มีสมาชิกร่วมกันผลิตขึ้น รวมทั้งสร้างกระบวนการบริหารจัดการของสมาชิกภายในกลุ่มของตนเอง

จากการลงพื้นที่จัดทำเวทีสนทนากลุ่มกับชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน ณ โรงงานผลิตปุ๋ย หมู่ที่ 5 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2553

ภาพที่ 4 คณะผู้วิจัยทำการเสวนากลุ่มกับสมาชิกชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน

ผลจากการเสวนากลุ่มพบว่า ลักษณะกิจกรรมของชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มทำนาอินทรีย์
2. กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์
3. กลุ่มแปรรูปจากข้าว
4. กลุ่มกระจุค
5. กลุ่มปลูกผักพื้นบ้าน
6. กลุ่มกิจกรรมเยาวชน

กลุ่มทำนาอินทรีย์ กลุ่มนี้เป็นชุมชนชาวนาที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเดิมที่ต้องพึ่งพาปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ใช้สารเคมีในนาข้าวมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันให้ลด ละเลิก กลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ที่ผลิตขึ้นเองโดยสมาชิกกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่มนี้มีความก้าวหน้ามาก โดยส่วนใหญ่กลุ่มทำนาอินทรีย์ จะนิยมปลูกพันธุ์ข้าวสองสายพันธุ์ ได้แก่ พันธุ์ข้าวสังข์หยด และข้าวเหนียว ซึ่ง

เป็นชนิดของพันธุ์ข้าวที่นิยมนำมารับประทานในครัวเรือนของชุมชน รองลงมาได้แก่ ข้าวเล็บนก ข้าวไข่มดคัน และข้าวหอมจันทร์ แต่สามสายพันธุ์ข้าวสามชนิดหลังนี้ ชาวบ้านไม่นิยมนำมารับประทาน แต่ทางกลุ่มฯ พยายามส่งเสริมให้ชุมชนนำมารับประทานให้มากขึ้น

ภาพที่ 5 แสดงเมล็ดพันธุ์ข้าวที่กลุ่มทำนาอินทรีย์นิยมใช้ปลูก

ภาพที่ 6 สมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีย์กำลังเตรียมพื้นที่ปลูกข้าวนา

ผลจากการดำเนินการของกลุ่มฯ ในปี พ.ศ. 2552 ทำให้ได้มีการรับรองคุณภาพผลผลิตจากการทำนาข้าวอินทรีย์ จำนวน 20 ไร่ จากกรมส่งเสริมเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ด้วยการใช้เกณฑ์พิจารณาจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการตรวจสอบคุณภาพของปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำ ในขณะที่กลุ่มฯ ได้วางแผนพัฒนา สร้างเป้าหมายให้มีการรับรองคุณภาพผลผลิตการทำนาข้าวอินทรีย์ให้มีเนื้อที่เพิ่มขึ้นอีก 70 ไร่

กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มนี้เน้นการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อนำไปใช้ในแปลงนาข้าว และการปลูกผักพื้นบ้าน โดยมีนางเจริญ แก้วมณี เป็นประธานกลุ่มฯ กลุ่มนี้นับว่ามีความก้าวหน้ามากเช่นกัน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 50 คน

จากการที่สมาชิกได้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในนาข้าว และพืชผลบ้างเล็กน้อย มีสมาชิก¹ ที่ได้ให้ความเห็นถึงผลการดำเนินการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และประโยชน์ด้านอื่นๆที่ชุมชนได้รับ ดังเช่น “แต่ก่อนนั้นใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอด ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์มาก่อนและไม่คิดว่าจะได้ผล แต่ภายหลังที่ได้รับความรู้จากผู้นำกลุ่ม ประกอบกับการที่ปุ๋ยเคมีมีต้นทุนสูงมาก ปัจจุบันราคากระสอบละพันสองร้อยบาท สู้กับราคาปุ๋ยไม่ไหว หันมาร่วมมือกับสมาชิก ช่วยกันลงแรง ลงหุ้นกัน และแบ่งกันไปใช้นาข้าว ได้ผลดีต้นข้าวสวยงาม แม้ว่าจะไม่เท่ากับการใส่ปุ๋ยเคมี แต่ต้นทุนน้อยกว่ากันมาก ที่สำคัญไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งดินและน้ำไม่เสียหาย ดินไม่ตาย น้ำไม่เสีย และที่สำคัญคือ การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้หลายคนได้มาพูดคุย แลกเปลี่ยน ร่วมแรง ร่วมใจกัน สร้างความสัมพันธ์ เกิดความสามัคคีในกลุ่มได้เป็นอย่างดี”

¹นางแกน แก้วตุ้ม, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงงานผลิตปุ๋ย หมู่ที่ 5 ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2553

ภาพที่ 7 สมาชิกกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์กำลังผสมวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์

การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ของกลุ่มฯ โดยส่วนใหญ่แล้ววัตถุดิบที่นำมาใช้นั้นจะเป็นวัสดุในท้องถิ่นที่หาได้ง่าย นำมาเป็นส่วนประกอบ ดังแสดงตัวอย่างวัสดุและสัดส่วนของการผสมดังนี้

- แกลบดิบ	จำนวน 15	กระสอบ
- แกลบดำ	จำนวน 1	กระสอบ
- มูลสัตว์	จำนวน 15	กระสอบ
- รำข้าว	จำนวน 1	กระสอบ
- ส่าเหล้า	จำนวน 20	ลิตร
- สารเร่ง พ.ค. 1	จำนวน 1	ซอง
- น้ำหมักหอยเชอร์รี่	จำนวน 40	ลิตร

ขั้นตอนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์

1. นำแกลบดิบ แกลบดำ มูลสัตว์ มาคลุกเคล้าให้เข้ากัน

2. นำรำข้าวมาผสมเพิ่มเติมจากส่วนวัสดุที่คลุกเคล้าไว้แล้ว และคลุกเคล้าให้เข้ากัน
3. นำน้ำหมักชีวภาพที่ทำด้วยหอยเชอรี่ มาราดผสมในกองวัสดุ และคลุกเคล้าให้เข้ากัน
4. นำส่าเหล้า ผสมกับสารเร่ง (พด.1) กวนให้เข้ากัน และนำมาราดบนกองวัสดุ และคลุกเคล้าให้เข้ากันอีกครั้ง
5. เมื่อนำวัสดุมาคลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้ว จึงนำไปบรรจุในกระสอบปุ๋ย
6. หมักปุ๋ยและพลิกกลับกระสอบปุ๋ยทุกวัน ใช้เวลาประมาณ 7 วัน ก็สามารถนำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้ในแปลงเกษตรได้

การนำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้ประโยชน์ในแปลงเกษตร

1. การนำไปใช้ในนาข้าว

- 1.1 ใส่ปุ๋ยครั้งที่หนึ่ง หลังจากหว่านข้าวประมาณ 20 วัน ด้วยการใส่สัดส่วนประมาณ 100 กิโลกรัมต่อไร่
- 1.2 ใส่ปุ๋ยครั้งที่สอง หลังจากใส่ปุ๋ยครั้งแรก 30 วัน
- 1.3 นอกเหนือจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แล้ว เกษตรกรบางรายได้นำน้ำหมักชีวภาพหอยเชอรี่ ไปใส่ลงตามร่องน้ำที่เปิดเข้าแปลงนา เนื่องจากเกษตรกรพบว่า เป็นการเพิ่มจุลินทรีย์ เพิ่มคุณภาพของปุ๋ย และเป็น การปรับสภาพดินอย่างดี
(ข้อสังเกต: ราคาข้าวสังข์หยดในพื้นที่ปลูก พันธุ์ข้าวสังข์หยดจะได้ราคาดีกว่าพันธุ์ข้าวอื่นๆ ในน้ำหนักรวมข้าวสังข์หยด 1 ตัน ขายได้ราคาประมาณ 20,000 บาท และในชุมชนมีโรงสีรับซื้อข้าว จำนวน 2 โรง คือ โรงสีที่เป็นของกลุ่ม 1 โรง และโรงสีเอกชน 1 โรง)

2. การนำไปใช้ในแปลงผัก

- 2.1 นำปุ๋ยอินทรีย์ไปหว่านบนแปลงผัก เพื่อปรับปรุงดินก่อนปลูก อัตราส่วนพื้นที่ 1 งาน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ประมาณ 5 กระสอบ
- 2.2 เมื่อปลูกผักแล้วประมาณ 2-3 สัปดาห์ จึงใส่ปุ๋ยครั้งที่สอง อัตราส่วนพื้นที่ 1 งาน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ประมาณ 5 กระสอบ

ผลจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

1. เป็นการลดต้นทุนการผลิต เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ที่ใช้อยู่เดิม ทำให้ต้นทุนลดลงประมาณร้อยละ 70
2. ลำต้น และใบของต้นข้าว รวมถึงฝักพื้นบ้านมีใบสมบูรณ์ ลำต้นแข็งแรง
3. ได้ผลผลิตสูง เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์แล้ว ปริมาณผลผลิตก็ไม่ได้แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ในนาข้าวใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ได้ผลผลิตประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่ และเมื่อใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะได้ผลผลิตประมาณ 400 – 500 กิโลกรัมต่อไร่
4. สภาพดินร่วนซุย มีไส้เดือนดินในแปลงปลูกเพิ่มมากขึ้น สภาพการร่วนซุยสังเกตได้ชัดเจน
5. เป็นการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

กลุ่มแปรรูปจากข้าว ชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน พยายามสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับราคาข้าวด้วยการแปรรูปจากการขายข้าวเปลือก ด้วยการนำไปสีเป็นข้าวสารแล้วนำไปบรรจุถุงให้สวยงามและพร้อมใช้งาน ที่ชมรมฯ ได้ดำเนินการแล้วในขณะนี้ อาทิ การนำข้าวสังข์หยดที่เป็นข้าวสารบรรจุใส่ถุง ขนาดถุงละ 1 กิโลกรัม เพื่อมอบเป็นของที่ระลึกและจำหน่ายทั่วไป และพยายามแปรรูปพันธุ์ข้าวพื้นเมืองบางชนิดที่ชุมชนไม่นิยมบริโภค นำมาสีให้เป็นข้าวสารขัดขาว ให้ดูน่ารับประทานยิ่งขึ้น เช่น พันธุ์ข้าวเล็บนก พันธุ์ข้าวมดรีน พันธุ์ข้าวหอมจันทร์ เป็นต้น

ภาพที่ 8 ข้าวสังข์หยดที่เป็นข้าวสารบรรจุใส่ถุง เป็นของที่ระลึกและจำหน่ายทั่วไป

กลุ่มปลูกผักพื้นบ้าน กลุ่มนี้มี นางแกน แก้วต๋น เป็นหัวหน้ากลุ่ม ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 20 คน มีนายชีพ แก้วบุญส่ง และนางประไพ กงโต เป็นผู้รับผิดชอบการตลาด ด้วยการรวบรวมผักพื้นบ้านจากสมาชิกไปจำหน่ายยังตลาดที่รับซื้อเป็นประจำและใหญ่ที่สุดในขณะนี้ ได้แก่ ฝ่ายผลิตอาหารของโรงพยาบาลหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ตลาดสดอำเภอหาดใหญ่ และตลาดสดจังหวัดพัทลุง ผักพื้นบ้านที่นิยมปลูก และเป็นที่ต้องการของตลาด ได้แก่ พริกขี้หนู แตงกวา มะเขือ ถั่วพู นอกจากนั้นแล้วเกษตรกร ยังได้เก็บผักพื้นบ้านที่ขึ้นได้เองตามธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนไปจำหน่าย และได้ราคาดี ได้แก่ ผักตำลึง ผักโขม เป็นต้น

ภาพที่ 9 ผักพื้นบ้าน อาหารปลอดภัยจากสารพิษเป็นที่ต้องการของตลาด

กลุ่มกระชูด สภาพทางกายภาพของพื้นที่ตำบลพนางตุง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ น้ำท่วมถึงในฤดูฝน พื้นที่ส่วนหนึ่งในอดีตชาวบ้านทำนากระชูด เพื่อเป็นวัสดุสานเสื่อกระชูด จนถึงปัจจุบันสภาพพื้นที่นากระชูดได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ทำการเกษตรต้นกระชูดในพื้นที่ตำบล พนางตุง จึงมีให้เห็นเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น แต่ตามสภาพการประกอบอาชีพนั้นพบว่าในตำบลพนางตุง มีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพใช้ต้นกระชูดมาสานเสื่อหรือผลิตภัณฑ์กระชูด มีน้อยกว่าเขตพื้นที่ทะเลน้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามยังมีสมาชิกกลุ่มชมรมเสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืนบางรายที่ได้อนุรักษ์ การทำนากระชูดในนาข้าว ส่งเสริมให้มีการ

ปลูกกระจูดเพิ่มเติมจากกระจูดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันมีใช้ไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน ต้นกระจูดที่สมาชิกได้รับส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใช้สำหรับครีวเรือน และส่วนที่เหลือจะนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์จากกระจูด เช่น เสื่อกระจูด กระเป๋ากระจูด และกระสอบกระจูด เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้ในครีวเรือน และนำส่วนที่เหลือจำหน่ายให้กับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 10,11 สภาพพื้นที่การจัดการพื้นที่นาข้าวเพื่ออนุรักษ์ต้นกระจูด

ภาพที่ 12 ต้นกระจูดถูกนำมาเก็บเตรียมไว้ในงานสานเสื่อและผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 13 ชาวบ้านตำบลพนางคองใช้ประโยชน์จากต้นกระจูดเพื่อสานเสื่อกระจูด

กลุ่มกิจกรรมของเยาวชน เป็นการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนเพื่อสร้างเสริมให้กับการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนเน้นการฝึกกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ไปแล้ว เช่น การศึกษา และรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ฝึกการบันทึกและเขียนรายงานเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น ฝึกปฏิบัติให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 14 กิจกรรมสร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชน

ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

สมาชิกต้องเพิ่มพูนประสบการณ์ ส่งเสริมความรู้ สร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อจะได้เกิดแนวความคิด แนวทางในการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาด้านตลาดรับซื้อผลผลิตยังมีไม่เพียงพอ มักจะเป็นพ่อค้ารายเดิมที่เกษตรกรขาดตัวเลือกในการจำหน่าย จึงทำให้ราคาผลผลิตถูกกำหนดราคาจากพ่อค้าแต่เพียง

ฝ่ายเดียว ปัญหาต้นทุนดำเนินการแรกเริ่มยังมีอยู่น้อย ทำให้การขยายตัวของกิจกรรมและผลผลิต มีการขยายตัวได้ช้า และมีข้อจำกัดในการเพิ่มผลผลิต

ปัญหาการบริหารเวลาของผู้ในกลุ่มๆ ที่มีภารกิจหลายอย่างทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่ม จึงมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาและการวางแผน ขาดการประชาสัมพันธ์และประสานงานกับหน่วยงานอื่น ยังมีน้อยไม่ทั่วถึง รวมถึงขาดงบประมาณในการส่งเสริม สนับสนุนกลุ่มกิจกรรม และการบริหารจัดการอย่างเพียงพอ

แนวทางการพัฒนากลุ่มในอนาคต

ควรจัดหาเครื่องจักรเพื่อนำมาใช้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยเฉพาะเครื่องผสมปุ๋ย เครื่องอัดเม็ดปุ๋ย และควรจัดให้มีการศึกษา ดูงานจากชุมชนอื่น ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการสร้างเสริมให้สมาชิกได้เกิดความรู้ และประสบการณ์ รวมถึงแสวงหาตลาดจำหน่ายผลผลิตให้มากขึ้น ด้านวิชาการควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันรักษาโรคพืช เข้ามาให้ความช่วยเหลือ แนะนำแก่เกษตรกรอย่างถูกหลักวิชา

เพื่อสร้างเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม จึงควรได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน โดยจัดให้มีเวทีสนทนากลุ่ม แลกเปลี่ยน พุดคุยระหว่างผู้นำกลุ่ม และสมาชิกอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง นอกจากนี้กลุ่มยังต้องจัดทำแผนพัฒนางาน กิจกรรมของกลุ่มๆ ให้มีความก้าวหน้า พัฒนาต่อไปอีก จึงต้องดำเนินการประสานหน่วยงานและองค์กรเอกชนเพื่อการทำงานร่วมกันให้มากขึ้น ผลักดันให้กลุ่มๆ เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และให้ไปสู่เป้าหมายการดำเนินงานเป็นสภาองค์กรชุมชน¹

¹นายอมร สุขวิน, ประธานกลุ่มชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายค่านวน นวลสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงปุ๋ยชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านท่าช้าง ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2553

2. กลุ่มผู้เลี้ยงควายตำบลพนางตุง

ควาย หรือกระบือ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bubalus bubalis* เป็นสัตว์เผ่า Bovini หรือ Bovine ซึ่งหมายรวมถึง ยัค (Yak), ไบซอน (Bison หรือ American buffalo) ควายเป็นสัตว์มีสี่ขา เท้าเป็นกีบ ตัวขนาดใกล้เคียงกับวัว โตเต็มวัยเมื่ออายุระหว่าง 5-8 ปี น้ำหนักตัวผู้โตเต็มวัยโดยเฉลี่ย 520-560 กิโลกรัม ตัวเมียเฉลี่ยประมาณ 360-440 กิโลกรัม ตัวผู้จะใหญ่กว่าตัวเมียเล็กน้อย มีผิวสีเทาถึงดำ (บางตัวมีสีชมพู เรียกว่า ควายเผือก) มีเขาเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว ปลายเขาโค้งเป็นวงคล้ายพระจันทร์เสี้ยวควายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลูกควายจะกินนมแม่จนอายุประมาณ 1.5 ปี ควายจะเจริญเติบโตใช้แรงงานได้ระหว่างอายุ 2.5-3 ปี ช่วงที่ใช้งานได้ดีที่สุดคือระหว่างอายุ 6-9 ปี ควายแต่ละตัวจะใช้งานได้จนอายุย่างเข้า 20 ปี อายุควายโดยทั่วไปเฉลี่ยประมาณ 25 ปี

สายพันธุ์ควาย แยกได้เป็นสองกลุ่มคือควายป่า และควายบ้าน และควายบ้านนั้นก็แบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ ควายปลัก (swamp buffalo) ควายแม่น้ำ (river buffalo) ทั้งสองชนิดจัดอยู่ใน Family และ Genus เดียวกันคือ *Bubalus bubalis* แต่ก็มีความแตกต่างกันทางสรีระวิทยา รูปร่าง อย่างเห็นได้ชัดเจน จากการศึกษาทางด้านชีวภาพโมเลกุลพบว่า ควายปลักมีจำนวนโครโมโซม 24 คู่ ส่วนควายแม่น้ำจะจำนวนโครโมโซม 25 คู่ และสามารถผสมข้ามพันธุ์ระหว่างทั้งสองชนิดนี้ได้¹

ควายปลัก เลี้ยงกันในประเทศไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนาม พม่า กัมพูชา และลาว เลี้ยงเพื่อใช้แรงงานในไร่นา เพื่อปลูกข้าวและทำไร่ และเมื่อกระบืออายุมากขึ้นก็จะส่งเข้าโรงฆ่าเพื่อใช้เนื้อเป็นอาหาร ขอบนอนแช่ปลัก มีรูปร่างลำสัน ผิวหนังมีสีเทาเข้มเกือบดำอาจมีสีขาวเผือก มีขนเล็กน้อย ลำตัวหนา ลึก ท้องใหญ่ หัวยาวแคบ เขามีลักษณะแบบโค้งไปข้างหลัง หน้าสั้น หน้าผากแบนราบ ตาขนเด่นชัด ช่วงระหว่างรูจมูกทั้งสองข้างกว้าง คอยาว และบริเวณใต้คอจะมีขนขาวเป็นรูปตัววี (chevron) หัวใหญ่และออกนูนเห็นชัด

ควายแม่น้ำ พบในประเทศอินเดีย ปากีสถาน อียิปต์ ประเทศในยุโรปตอนใต้และยุโรปตะวันออก ให้นมมากและเลี้ยงไว้เพื่อรีดนม ไม่ชอบลงแช่โคลน แต่จะชอบน้ำสะอาด

¹โครงการวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, เลสาบเรา 4, มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2552

มีหลายสายพันธุ์ เช่น พันธุ์มูร่าห์ นิธิ ราวี เมชานี เซอดี และเมดิเตอร์เรเนียน เป็นต้น กระบือประเภทนี้จะมีขนาดใหญ่ รูปร่างแข็งแรง ลักษณะทั่วไปจะมีผิวหนังสีดำ หัวสั้น หน้าผากนูน เขาสั้น และบิดม้วนงอ ส่วนลำตัวจะลึกมาก มีขนาดเต้านมใหญ่

ภาพที่ 15 แสดงลักษณะเปรียบเทียบควายปลัก (ซ้ายมือ) และควายแม่น้ำ (ขวามือ)

ความเป็นมาการเลี้ยงควายในแถบพื้นที่ทะเลน้อย

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 อาชีพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนชาวทะเลน้อย และชุมชนชาวพนาศุงคือ การเลี้ยงควายหรือกระบือ พื้นที่ใช้เลี้ยงควายบริเวณป่าพรุด้านทิศเหนือและทิศใต้ของชุมชน วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงในช่วงนี้เพื่อใช้งานใช้ลากสิ่งของหรือที่ชาวบ้านแถบนี้เรียกว่า “ลากหนวน” ใช้ไถพรวนพื้นที่นาข้าว และใช้งานอื่นๆ เช่น ใช้เป็นพาหนะในการขนส่งอุปกรณ์ทางการเกษตร และเหตุผลอีกประการหนึ่งที่มีการเลี้ยงควายกันทั่วไปเป็นเพราะวัฒนธรรมการบริโภคของคนในชุมชนที่นิยมกินเนื้อควาย ไม่ว่าจะการประกอบอาหารเลี้ยงแขกในงานมงคลหรืองานอื่นๆ มักนิยมกินเนื้อควายเป็นหลัก

นายประพันธ์ จงบุรี¹ เจ้าของฝูงควายปล่อยทุ่งคลองนางเรียม เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้เล่าว่าถึงการเลี้ยงควายในอดีตว่า “การเลี้ยงควายในอดีตชาวบ้าน เริ่มต้นจากนายล้อม

¹ นายประพันธ์ จงบุรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายกำนวน นวลสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

เกลี้ยงแก้ว และนายไต้ ชูบัว ได้นำพันธุ์ควายมาจากแถบจังหวัดกระบี่ โดยวิธีการต้อนควายเดินข้ามแนวเทือกเขาบรรทัด ลักษณะการเลี้ยงควายแต่ละรายจะเลี้ยงฝูงละประมาณ 4-5 ตัว ลักษณะการเลี้ยงแบบปล่อยทุ่งให้หากินตามธรรมชาติ เมื่อควาย โตเต็มวัยมีอายุได้ขนาดประมาณ 5-8 ปี จะมีน้ำหนักโดยเฉลี่ย 520 - 560 กิโลกรัม จะจำหน่ายให้กับพ่อค้า ซึ่งราคาขายควายสมัยนั้นมีราคาถูกประมาณตัวละ 3,000 บาท และต่อมาราคาควายเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจาก 10,000 บาท จนถึง 30,000 บาท ”

ในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2530 การเลี้ยงควายมีปริมาณลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับช่วงก่อนนี้ สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องจากพื้นที่แถบนี้มีการชานาเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือเพื่อทำการเกษตร เปลี่ยนเครื่องจักรแทนแรงงานควาย เริ่มใช้เครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อแทนแรงงานจากวัวควาย ในช่วงดังกล่าวนี้จะมีชานาขายควายให้กับพ่อค้าเพื่อส่งเข้าโรงเชือด จนพื้นที่ “ทุ่งแหลมดิน” ที่มีฝูงควายจำนวนมากกลับลดลงเหลืออยู่ 2 ฝูงใหญ่ ๆ คือ ของนายเบน แก้วแฝก และนายประพันธ์ จงบุรี และสาเหตุที่สำคัญอีกประการคือ การเลี้ยงควายแบบปล่อยทุ่งนามักจะไปสร้างความเสียหายให้กับกิจกรรมการเกษตรในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าว ทำให้เกิดการวิวาทกันบ่อยครั้งระหว่างผู้ประกอบการเลี้ยงควายและผู้ประกอบการทำนา มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเลี้ยงในบางรายเป็นการเลี้ยงในคอก และมีการปล่อยทุ่งนาสลับกัน

ในช่วงปี พ.ศ. 2548 สภาพพื้นที่ทุ่งข้าวในแถบตำบลพนางตุง ได้รับผลกระทบจากน้ำเค็มรุกเข้ามาในพื้นที่นาข้าว สร้างความเสียหายให้กับชานา ทำให้ต้นข้าวได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ความเสียหายเกิดขึ้นซ้ำๆ หลายปี ทำให้ชาวบ้านละทิ้งอาชีพทำนา และเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการเลี้ยงควายแบบปล่อยทุ่ง

การเลี้ยงใช้วิธีการเลี้ยงแบบปล่อยทุ่งในบริเวณทุ่งหญ้า คือ การปล่อยให้ควายหากินเองในทุ่งหญ้าซึ่งเป็นที่ลุ่ม เนื่องจากพื้นที่ที่ควายหากินจะมีน้ำท่วมขังติดต่อกันปีละหลายเดือนในฤดูฝน ควายจึงต้องปรับตัวในการหากิน โดยความจะต้องลุยน้ำออกไปหากิน บางครั้งไกลถึง 4 - 5 กิโลเมตร รวมระยะทางไปกลับรวม 10 กิโลเมตร และจะต้องดำน้ำลงไปกินหญ้าหรือกระจุกหนูใต้น้ำ

ภาพที่ 16 การเลี้ยงควายแบบปล่อยทุ่ง ให้ควายหากินเองในทุ่งหญ้า

ภาพที่ 17 การเลี้ยงควายแบบปล่อยทุ่ง หากินหญ้าและกระจูดหนูได้น้ำ

สิ่งที่พบว่าควายที่บริเวณทะเลน้อยมีความพิเศษกว่าควายในพื้นที่อื่น ๆ คือ การหาอาหาร ซึ่งเป็นหญ้าใต้น้ำ เนื่องจากสภาพพื้นที่มีน้ำท่วมขังเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ทุ่งหญ้าที่ควายเหล่านี้ได้ใช้เป็นแหล่งอาหาร ด้วยลักษณะเฉพาะของควายที่ทะเลน้อย ที่มีความต่างจากควายในที่อื่นทั่วไป คือ ลักษณะกีบเท้าและฝ่าเท้าที่อ่อนนุ่ม สามารถลุยโคลนได้ดี หากควายต้องเดินในที่ดอนหรือบนดินแข็งนานๆ ควายจะเจ็บเท้า ในการลุยน้ำออกไปหากิน แม่ควายที่มีลูกจะทำให้ลูกควายเฝ้าทางเกยหลังว่ายน้ำเล่นไปยังที่ต่างๆ และสามารถว่ายน้ำได้เป็นระยะทางไกลๆ โดยที่เท้าไม่ถึงพื้น ควายตัวโตสามารถดำน้ำโดยใช้ขาหลังขึ้นชีฟ้า ส่วนหัวดำลงไปใต้น้ำเพื่อหาหญ้าหรือกระจูดกิน ส่วนลูกควายนั้นจะดำน้ำลงไปทั้งตัว การดำน้ำแต่ละครั้ง ควายสามารถดำได้ค่อนข้างนานหลายนาที ดังนั้นในช่วงฤดูฝน มีน้ำนอง น้ำหลาก ทุ่งหญ้าที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ จะเต็มเจ็มนองไปด้วยผืนน้ำ หญ้า กระจูดหนูที่ควายใช้กินเป็นอาหารเจริญงอกงามอยู่ใต้ผืนน้ำ ภาพที่เห็นคือฝูงควายจำนวนมากกำลังผูกโปงใต้น้ำเพื่อกินหญ้าเป็นอาหาร และนี่คือที่มาของชื่อเรียกว่า “ควายน้ำ” เป็นชื่อที่ถูกเรียกขึ้นตามสภาพที่ให้เห็น เป็นที่สนใจอย่างยิ่งสำหรับผู้คนที่เดินทางสัญจรไปตามเส้นทางถนนห้วยป่า - ไสกลิ้ง ถนนยกระดับเชื่อมระหว่างตำบลห้วยป่า อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับตำบลห้วยป่า อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 18 สะพานยกระดับห้วยป่า - ไสกลิ้ง มองเห็นควายหากินอาหารใต้อาณาเขต

ชาวบ้านบริเวณชุมชนพื้นที่ตำบลทะเลน้อยและตำบลพนางตุง จะเรียกวายเหล่านี้ว่า “ควายขวง” หรือ “ควายฝูง” ด้วยพฤติกรรมของควายจัดเป็นสัตว์สังคม กล่าวคือ จะอยู่รวมกันเป็นฝูง มีจำฝูง หรือแม่ฝูง เป็นสัตว์ที่รักพวกพ้อง มีความเป็นระเบียบวินัยในตัวเอง เช่น เข้านอนประจำที่ สามารถเข้าคอกเองโดยไม่ต้องไล่ต้อน มีความกตัญญูรู้คุณต่อเจ้าของ สามารถเข้าคอกด้วยตัวเองโดยไม่ต้องไล่ต้อน จะไม่ทำร้ายเจ้าของ มีนิสัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น หากมีลูกควายกำพร้าเกิดขึ้นในฝูง แม่ควายที่มีนมจะผลัดกันเปลี่ยนกันให้นม เป็นต้น การมีควายหลายตัวไม่ได้เป็นปัญหาว่าจะเกิดพลัดหลง ควายเหล่านี้สามารถออกไปหากินไกล ๆ ในช่วงเวลากลางวัน และเดินกลับคอกของตนเองในตอนเย็นได้โดยไม่ต้องต้อน แต่หากมีเหตุสุดวิสัยต้องพลัดหลงไปยังฝูงอื่น ๆ ก็สามารถไปรวมอยู่กับควายฝูงอื่น ๆ ได้โดยปกติ และเจ้าของควายแต่ละฝูงจะมีความสามารถในการสังเกตว่าควายนั้นเป็นควายในฝูงของตน หรือเป็นควายที่หลงเข้ามาในฝูง หากควายฝูงอื่นหลงเข้ามา ก็จะเลี้ยงดูเป็นปกติ บางครั้งอยู่นานจนเป็นปีก็มี จนกว่าเจ้าของควายตัวนั้นจะมาตามเจอ และจะมอบคืนไปโดยไม่ได้มีการเรียกค่าเลี้ยงดูแต่อย่างใด

ควายจะมีความผูกพันกับเจ้าของหรือผู้เลี้ยง ความผูกพันระหว่างผู้เลี้ยงควายและควายที่เลี้ยงมา สิ่งที่ยังบอกถึงความสัมพันธ์อย่างมาก ก็คือ ควายสามารถจดจำเสียงเจ้าของได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเสียงกู่ร้องเรียกเสียงรถจักรยานยนต์ของเจ้าของ สามารถจดจำเสียงได้ในระยะไกลๆ สิ่งที่ยืนยันให้เห็นว่าความผูกพันของเจ้าของควาย และควายที่เลี้ยงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากนั้น คือ ควายในฝูงจำนวนมากถึง 30-50 ตัว มีการตั้งชื่อเรียกทุกตัว เช่น ไอ้ขาว ไอ้ถึก ไอ้ปลาคำ เป็นต้น ความผูกพันระหว่างควายกับเจ้าของเป็นเรื่องที่ยากจะเป็นที่เข้าใจได้สำหรับคนทั่วไป แต่ความรู้สึกที่นายประพันธ์ จงบุรี¹ ได้สะท้อนให้ฟังเป็นเรื่องที่สร้างความรู้สึกถึงความผูกพันที่มีต่อควายที่เลี้ยงเมื่อต้องนำควายที่เลี้ยงขายเข้าโรงเชือด “ลุงควายมายังริน (เรือน) พามันมาขายให้เขาฆ่า ลุงควายเดินตามเรามา มาถึงรินผูกไว้กับเสาใต้ถุน รอจนรุ่งสาง มีรถบรรทุกควายเข้ามา มองเห็นน้ำตาควายไหล ฉันสงสารมันเหลือเกิน หันหน้าหลบไม่ยอมมองหน้ามัน รู้ว่ามันต้องถูกฆ่าตาย แต่ฉันก็จำเป็นต้องขายนำเงินมาเลี้ยงลูกเมีย ขอโหลิให้ข้าด้วยไอ้ขาว”

¹ นายประพันธ์ จงบุรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นवलสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

การใช้ประโยชน์จากส่วนของควายในการรักษาโรค

การนำส่วนของควายมาใช้ในการรักษาสุขภาพในชุมชนตำบลพนางตุงและตำบลทะเลน้อย ยังมีให้เห็นอยู่ จากคำบอกเล่าของนายประพันธ์ จงบุรี ได้กล่าวถึงสรรพคุณของ จากส่วนของควายว่า “ที่เข้ยา (มีสรรพคุณทางยา) จะเลือกเอาเฉพาะกระดูกกระดูกเพื่อเอามา เนื่องจากประโยชน์ของมันสามารถนำมาใช้ขับเลือดที่คั่งเสียที่มักจะเกิดขึ้นกับคนที่แ้งลูก โดยการนำเอากระดูกควายเพื่อเอามาฝนให้ละเอียดเป็นผงแล้วนำผสมกับน้ำมะนาว ให้ผู้ป่วยดื่มกิน จะทำให้ขับเลือดที่คั่งเสียออกจากร่างกาย ปัจจุบันการนำกระดูกควายเพื่อเอามาใช้ในการรักษา ยังมีอยู่ แต่กระดูกควายเพื่อเอามาทำนอกจากนี้แล้วสรรพคุณของควายเพื่อเอามาที่เกิดจากปลิงดูดเอาเลือดควายเพื่อเอามาสามารถนำเอาตัวปลิงมาผูกหัวท้ายเพื่อไม่ให้เลือดที่ตัวปลิงไหลออกจากตัว นำปลิงมาวางไฟอ่อนๆ เมื่อแห้งกรอบ นำมาบดเป็นผงแล้วนำมาใช้ผสมกับน้ำผึ้งรวง ให้ผู้ป่วยที่มีอาการหอบดื่มกิน จะสามารถรักษาโรคหอบหืดได้อย่างดี ”

ความเชื่อในการบวงสรวงทวดเจ้าที่เรือนพักควาย (คอกควาย)

การบวงสรวงเจ้าที่ ที่คอกควายเป็นสิ่งที่เจ้าของควายทุกคอกจะต้องถือว่าต้องปฏิบัติกันทุกรายเป็นประจำทุกปี เชื่อกันว่าในพื้นที่แถบนี้มีทวด (เจ้าที่) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาคุ้มครองได้แก่ ทวดนางเรียน ทวดหน้าเกลี้ยง ทวดหัวควน ทวดท้ายควน เป็นต้น ของเช่น ไหว้ที่มักจะใช้กันคือ เหล้าขาว ไก่ และหัวหมู หรืออื่นๆ แล้วแต่ขนบนาไว้ การไหว้ทวดจะมีการขนบนาไม่ให้เกิดความเสียหายกับควายที่เลี้ยง ให้ควายมีชีวิตรอดอย่างพบกับอันตราย ขนบนาให้ควายเข้าคอก หากปีใดเจ้าของควายไม่ได้มีการบวงสรวงเจ้าที่หรือไม่มีการแก้บน เชื่อกันว่ามักจะเกิดอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ควายขาง่อย ควาย ตกหลุมร้าง เป็นต้น และที่สำคัญคือ เจ้าของควายจะรู้สึกไม่สบายใจ

ปัญหาและอุปสรรคของการเลี้ยงควาย

จากการสำรวจประชากรควายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยในปี พ.ศ. 2548¹ พบว่า มีประชากรควายทั้งหมด 4,334 ตัว แบ่งเป็นเพศผู้ 1,342 ตัว และเพศเมีย 2,992 ตัว และมีจำนวนเกษตรกร ที่เลี้ยงควาย จำนวน 164 ราย ในช่วงปลายปี 2548 ถึงต้นปี 2549 มีน้ำท่วมมากและนาน ทำให้พื้นที่ทุ่งคลองนางเรียน และคลองยวนประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นเวลาดูติดต่อกันนาน

¹เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย, 2548

หลายเดือน ทำให้ควายขาดอาหารและล้มตายไปจำนวนมาก แม้ว่าชาวบ้านที่เลี้ยงควายจะได้รับความช่วยเหลือจากทางการและมีการจัดหาควายมาทดแทนบ้างแล้ว แต่จำนวนประชากรควายในปัจจุบันก็ยังนับว่าน้อยลงกว่าเดิมไปมาก ในปี 2550 ได้มีการสำรวจเก็บข้อมูลควายในพื้นที่ทะเลน้อย โดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย พบว่าจำนวนควายในพื้นที่ลดลงเหลือเพียง 3,104 ตัว

ภาพที่ 19 สภาพเรือนพักควาย (คอกควาย) บริเวณทุ่งนางเรียง

ปัญหาหลักที่สำคัญ ได้แก่ การที่พื้นที่หากินของควายกำลังลดลง ทั้งจากปัญหาน้ำท่วมขังที่นานขึ้นในบางปี ที่ทำให้หญ้าตายและอาหารของควายลดลง และปัญหาที่ผู้เลี้ยงควายได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขที่ผู้เลี้ยงควายประสบเป็นประจำทุกปี คือ ในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมหนักทำให้ควายไม่มีที่อาศัย ทำให้เกิดปัญหาลูกควายล้มตายเป็นจำนวนมาก ในขณะที่กฎหมายมีข้อห้ามมิให้สร้างสิ่งปลูกสร้างในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า แต่ควายต้องมีจำเป็นต้องมีเรือนพัก หรือคอกไว้นอนในเวลากลางคืน ทั้งนี้ชาวบ้านได้สร้างคอกพักควายในพื้นที่มาเป็นเวลานานแล้ว ก่อนที่จะมีการประกาศให้พื้นที่นี้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ ในปี พ.ศ. 2518 เสียอีก แต่ชาวบ้านไม่สามารถสร้างคอกควายขึ้นมาใหม่ได้

การแก้ปัญหาที่สามารถทำได้ในขณะนี้คือ การยื่นหนังสือขอรับการจัดสรรที่ดิน เพื่อสร้างเรือนพักควายของชุมชน โดยขออนุญาตจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องโดยตรงได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเทศบาลตำบลพนาสูง ขณะนี้ยังอยู่ในระหว่างการรอรับฟัง ผลการพิจารณา จากกรณีดังกล่าวกลุ่มผู้เลี้ยงควายมีความเห็นว่า หากได้รับการผ่อนผันหรือ อนุญาตให้ดำเนินการได้ จะช่วยลดปัญหาการล้มตายของควายในช่วงฤดูฝนที่มีน้ำท่วมหนัก

แต่ปัญหาใหญ่ที่มากกว่านั้นก็คือ พื้นที่หากินของควายลดลงอย่างรวดเร็ว ด้วย สาเหตุ การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตร การเปิดพื้นที่เพื่อปลูกปาล์มน้ำมันที่มีการขยาย พื้นที่อย่างรวดเร็ว ลักษณะสวนปาล์มน้ำมันที่เป็นปัญหากับควายเหล่านี้ มีทั้งที่มีเอกสารสิทธิ์ใน ที่ดินอย่างถูกต้อง และทั้งที่เจ้าของสวนที่บุกรุกที่ดินสาธารณะในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หรือ ที่ได้เอกสารสิทธิ์มาอย่างไม่ถูกต้อง ความขัดแย้งระหว่างผู้เลี้ยงควายกับเจ้าของสวนปาล์มน้ำมัน เมื่อควายเข้าไปเหยียบย่ำต้นกล้าปาล์มน้ำมัน จนเกิดการจ่ายค่าเสียหายให้กับเจ้าของสวนปาล์ม น้ำมันเป็นเงินจำนวนไม่น้อย

ภาพที่ 20 สภาพพื้นที่ทุ่งเลี้ยงควาย ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นสวนปาล์มน้ำมัน

ปัญหาควายเข้าไปเหยียบฆ่าต้นกล้าในสวนปาล์มน้ำมัน ทำให้เจ้าของควายไม่สามารถปล่อยควายให้หากินตามลำพังเหมือนที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อนได้ และต้องใช้แรงงานในครอบครัวทำหน้าที่เฝ้าติดตามดูแลควายอย่างใกล้ชิด นายประพันธ์ จงบุรี เจ้าของฝูงควายที่เลี้ยงปล่อยทุ่งคลองนางเรียม เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย กล่าวว่า “คนมีควายที่เลี้ยงปล่อยทุ่งอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเกือบ 120 ตัว โดยได้รับสืบทอดมาจากพ่อมานานกว่า 20 ปี ซึ่งในแต่ละปีสามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว ส่งลูกเล่าเรียนจนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ แต่มาระยะหลังพื้นที่บริเวณที่ใช้เป็นที่เลี้ยงควายได้กลายเป็นพื้นที่จับจอง แล้ววางพื้นที่ ปรับพื้นที่ทุ่งหญ้าโดยขุดร่องยกขอบคันดินเพื่อใช้ปลูกปาล์มน้ำมัน ทำให้สภาพพื้นที่เดิมที่ใช้เพื่อการเลี้ยงควายได้กลายเป็นพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร ไม่สามารถต้อนรับควายมาเลี้ยงได้ สร้างความเดือดร้อนให้กับเจ้าของควายอย่างหนัก

แนวคิดในการพัฒนาควายทะเลน้อย

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการให้ความสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างมาก การนำเอาสิ่งที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชนมานำเสนอให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวให้มากที่สุด แนวคิดดังกล่าวนี้ ได้เกิดขึ้นกับพื้นที่เลี้ยงควายในเขตเลี้ยงควายอยู่โดยรอบเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ดังเช่น แนวคิดของ นายวิจิต บังแดง รองนายก อบต. บ้านขาว อ.ระโนด จ.สงขลา มีแนวคิดนำควายมาใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ได้สัมผัสควายได้อย่างใกล้ชิด เช่น การบรรทุกสัมภาระ และที่ผ่านมา อบต.บ้านขาว จัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือกลุ่มผู้เลี้ยงควายเพื่อการท่องเที่ยว เริ่มมีความชัดเจนขึ้นเมื่อมีการสร้างสะพานยกระดับที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลน้อยกับทะเลหลวง นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญ หากสามารถอนุรักษ์ควายเพื่อการท่องเที่ยวได้จะกลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญมีลักษณะพิเศษ ดังเช่นที่หมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทยในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ดำเนินการจนประสบความสำเร็จมาแล้ว และน่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำมาประยุกต์เพื่ออนุรักษ์ควายในแถบพื้นที่ทะเลน้อย แต่หากปล่อยให้เหตุการณ์เป็นเช่นนี้เรื่อยๆ โดยไม่ได้ทำอะไรเลย เชื่อว่าในอนาคตผู้เลี้ยงควายแถบอำเภอระโนด และผู้เลี้ยงควายแถบทะเลน้อย จะต้องเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงควายจากเลี้ยงแบบปล่อยทุ่งไปเป็นแบบอื่นแทน แต่การมีพื้นที่เลี้ยงเพื่อการอนุรักษ์และเพื่อการท่องเที่ยวได้ ก็น่าจะเป็นเรื่องที่ควรส่งเสริม จะสามารถนำมาซึ่งรายได้ของผู้เลี้ยงควายรวมถึงการนำมาของผู้คนที่เข้ามาใช้จ่ายในพื้นที่ตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง

3. กลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย

ที่มาของกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ทะเลน้อยในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 ในช่วงฤดูแล้งมีการตื่นเงิน แล้งจนราษฎรสามารถทำนาปรังได้ ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก เล่ากันว่าการออกไปทำประมงต้องชวนกันไปหลายๆ ลำเรือ เมื่อวางอวนแล้ว ต้องช่วยกันปลดปลาใส่ลำเรือ ในแต่ละครั้งจะได้ปลาจำนวนมากหลายลำเรือ ปลาที่พบในทะเลน้อย ได้แก่ ปลาคูกเนื้ออ่อน ปลาลำปำ ปลาพรหม ปลาเม่น (ปลาแรด) ปลารำพัน ปลาคุ่ม ปลาค้างคูดู ปลาทก (ปลาเนื้ออ่อน) ปลากระโทก ปลาสร้อยนกเขา ปลากะพงขาว ปลากระเบน ปลาคูกทะเล กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวมัน ปลาทราย ปลานู๋ทราย ปลากด ปลากระทิง ปลาหมอไทย ปลาหมอช้างเหยียบ ปลาชะโด ปลาชะโอน ฯลฯ¹ ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำส่งผลให้คนในชุมชน ยึดอาชีพชาวประมงเป็นอาชีพหลักมาเป็นเวลานาน

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2516 -2530 อาชีพหลักการทำประมงประสบปัญหาเมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำลดจำนวนลงมาก อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้การจับสัตว์น้ำจึงมีมากขึ้น พื้นที่จับสัตว์น้ำที่ได้จับแบ่งไว้เพื่อทำการประมงเริ่มเกิดความไม่สมดุลกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนสภาพไปจากเดิมไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ ภาวะการตื่นเงินของทะเลน้อยอันเนื่องมาจากการตกตะกอนของดินและซากพืชน้ำซึ่งทับถมเน่าเปื่อยทับถม อีกทั้งการนำเครื่องมือประมงที่ทันสมัยประเภทอวนสำเร็จรูปเข้ามาทำการประมง การใช้เรือประกอบเครื่องยนต์ที่เรียกว่า “เรือหางยาว” เมื่อนำเรือหางยาวมาใช้ประกอบร่วมกับในการทำประมง ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำเพิ่มสูงกว่าเดิมซึ่งใช้เรือแจวประมาณสองเท่าตัว เพราะเรือหางยาวมีความเร็วสูงกว่าการแจวมากสามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งทำการประมงที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว และปัจจัยที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบประมงที่ไม่ได้ทำประมงเพื่อการยังชีพ แต่เป็นการทำประมงเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในแง่รายได้สูงสุด มีการค้าขายสัตว์น้ำอย่างกว้างขวางควบคู่ไปกับการบริโภคสินค้าอื่นที่ทำให้มีความต้องการรายได้เพิ่มสูงขึ้น กระตุ้นให้เกิดความต้องการของสัตว์น้ำในปริมาณมากขึ้น

¹ เรืองชัย ต้นสกุล, จดหมายข่าวโครงการเลน้อย. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2525

วิถีชีวิตของชุมชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากทั้งด้านระบบการผลิตและการตลาดเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2500 – 2510 เมื่อมีการปรับปรุงเส้นทางสายหลักถนนสายควนขนุน – ทะเลน้อย เป็นถนนลูกรังมาตรฐาน เริ่มมีรถยนต์เข้าสู่ชุมชนเพื่อซื้อผลผลิต ได้แก่ ปลาสด ปลาร้า ปลาแห้ง ผลิตภัณฑ์กระจุค เช่น เลือ พัด เป็นต้น เมื่อเส้นทางคมนาคมสะดวก สินค้าที่ทำให้ชุมชนเกิดรายได้มากขึ้นคือ เลือกระจุค มีพ่อค้ามารับไปจำหน่ายยังจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดตรัง เป็นผลให้ราษฎรในชุมชนมีงานทำกันมากขึ้น แม่บ้านเกือบทุกครัวเรือนมีงานประจำคือ สานเลือ และผลผลิตอีกชนิดหนึ่งที่มีชื่อ คือ ปลาตุกร้า ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะแห่งเดียวโดยใช้ปลาตุกอุยหรือปลาตุกเนื้ออ่อนที่สามารถจับได้ในทะเลน้อย นำมาหมักกับเกลือและน้ำตาล ตากแดดประมาณ 2-3 วัน จนแห้งหมาด ๆ เป็นสินค้าที่นิยมนำเป็นของฝาก

ในปี พ.ศ. 2517 ทางหลวงจังหวัดพัทลุงได้ปรับปรุงถนนลาดยางสาย 4048 จากอำเภอควนขนุนไปยังทะเลน้อย ทำให้การสัญจรไปมามีความสะดวก รวดเร็ว เริ่มมีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย บางส่วนเดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ บางส่วนมาเพื่อการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของนกน้ำ ส่งผลให้เกิดอาชีพใหม่อีกหลากหลายอาชีพ ได้แก่ อาชีพค้าขาย โดยมีแม่ค้าแผงลอยบริเวณริมถนน ซึ่งนำเอาสินค้าประเภทของที่ระลึกต่าง ๆ มานั่งขายไม่ว่าจะเป็น ผลิตภัณฑ์กระจุค ปลาตุกร้า ปลาช่อนร้า ปลาแดดเดียว ปลาส้ม กุ้งส้ม และของที่ระลึกอื่น ๆ อีกมากมาย และอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของผู้คนต่างถิ่นที่หลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวทะเลน้อย คือ อาชีพรับจ้างนำนักท่องเที่ยวล่องเรือหางยาวชมทัศนียภาพโดยรอบของทะเลน้อย

สภาพการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ อันส่งผลต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ของทะเลน้อย ความอุดมสมบูรณ์ลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ที่ได้ปรับเปลี่ยนอาชีพจนมาเป็นผู้ให้บริการเรือนำเที่ยว ดังคำบอกเล่าของ นายณรงค์ ชุ่นเซ่ง¹ ชาวบ้านทะเลน้อยโดยกำเนิด มีบทบาทในชุมชนคือ ประธานกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย ได้เล่าถึงที่มาของกลุ่มเรือนำเที่ยว

¹ นายณรงค์ ชุ่นเซ่ง, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายค่านวน นวลสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

ทะเลน้อยว่า “เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 ในช่วงที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้เข้ามาดำเนินการอนุรักษ์ฯ

ในพื้นที่เขตพื้นที่ชุ่มน้ำ ขณะนั้นมีเรือประมงเพียง 3 ลำเท่านั้นที่ถูกนำมาใช้ในการเป็นพาหนะทางน้ำ เพื่อนำคณะต่าง ๆ ไปสำรวจนกน้ำในพื้นที่ และในปี พ.ศ. 2536 คณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ มีมติให้เสนอพรุควนจีเสียนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Site) จัดเป็นพื้นที่ Ramsar Site แห่งแรกของประเทศไทย การประกาศดังกล่าวส่งผลให้ผู้คนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความสนใจ และต้องการที่จะมาสัมผัสบรรยากาศความสวยงาม ความเป็นสวยงามของธรรมชาติของทะเลน้อย ความสนใจของคณะนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น เพื่อต้องการเข้ามาชมความงามของธรรมชาติ ศึกษาเรียนรู้ชีวิตของนกน้ำ”

การได้ปรับเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้านตำบลทะเลน้อย ตำบลพนางตุง เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ถูกทำลาย เสียความสมดุล เป็นเหตุนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีอาชีพประมงพื้นบ้านได้รับผลกระทบจากการลดลงของจำนวนสัตว์น้ำในทะเลน้อยเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลกระทบต่อรายได้ ในขณะที่ต้นทุนในการออกทำการประมงมีเพิ่มขึ้น หมายความว่า การออกเรือแต่ละครั้งจะต้องมีต้นทุนค่าใช้จ่าย ดังนั้นหากออกไปทำการประมงแล้ว ไม่ได้จำนวนสัตว์น้ำมาเพียงพอ ก็ไม่สามารถนำมาเป็นรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ดังนั้นความจำเป็นที่ต้องลดการออกทำการประมงอีกวิธีการหนึ่งคือ การนำเรือที่ใช้เป็นพาหนะในการประมง มาใช้เพื่อเป็นพาหนะทางน้ำเพื่อบริการให้กับนักท่องเที่ยวได้นั่งล่องเรือ คุนกงน้ำ ชมทะเลบัว เป็นการสร้างรายได้เสริม โดยวิธีการนำเรือประมงมาเข้าคิวกับกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย และสุดท้ายชาวบ้านบางรายจากที่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการมีรายได้เสริมกลับกลายเป็นอาชีพหลัก และยังมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ต้องการเข้ามาเป็นสมาชิก เข้าแจ้งชื่อเพื่อจัดระบบคิวเรือนำเที่ยว เพื่อต้องการเพียงจะสร้างสังคมร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม เป็นการสร้างความสุขทางจิตใจมากกว่าที่จะมุ่งแสวงหารายได้

ภาพที่ 21 เรือประมงพื้นบ้านถูกนำมาปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากการทำประมง เป็นการให้บริการนักท่องเที่ยวได้นั่งล่องเรือ คุนกงน้ำ ชมทะเลบัวทะเลน้อย

ความเป็นมาของกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย

ในช่วงระยะเริ่มแรกมีผู้นำทางราชการซึ่งเป็นสมาชิกสภาจังหวัดพัทลุงได้มีส่วนในการเข้ามาสนับสนุนสร้างกิจกรรม และต้องการพัฒนารูปแบบการให้บริการเรือนำเที่ยวให้มีมาตรฐานเช่นเดียวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ จนกระทั่งได้พัฒนามาเป็น “คิวเรือทะเลน้อยทัวร์” ให้บริการนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อนุรักษ์ และเริ่มขยายออกนอกเขตไปยังพื้นที่อื่น ๆ และต่อมาได้มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อทำหน้าที่บริการเรือนำเที่ยวมากขึ้น จนมีการรวมกลุ่มสมาชิกและดำเนินกิจกรรมกลุ่มอย่างมีระบบมากขึ้น โดยใช้ชื่อว่า กลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย

ภาพที่ 22 จุดให้บริการนักท่องเที่ยวติดต่อเรือนำเที่ยวล่องเรือ แลนถ ชมทะเลบัว

ภาพที่ 23 คณะผู้วิจัยกำลังใช้บริการเรือนำเที่ยว เพื่อสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติทะเลน้อย

กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อปฏิบัติในการให้บริการนักท่องเที่ยวของกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย

1. ความพร้อมของเรือ

- 1.1 จัดเตรียมความพร้อมของเรือนำเที่ยว โดยเรือจะต้องสะอาดตลอดทั้งลำ และบำรุงดูแลรักษาพร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดเวลา
- 1.2 จัดที่นั่งไว้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนครบ 8 ที่นั่ง
- 1.3 จัดเตรียมหมวกไว้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 8 ใบ
- 1.4 จัดเตรียมสำรองน้ำมันไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน ให้มีความพร้อมอยู่เสมอ

2. การแต่งกาย

- 2.1 จะต้องสวมเสื้อตามที่สมาชิกได้ตกลงกันไว้คือ ด้านหน้ามีเครื่องหมายขององค์การบริหารส่วนตำบลพนาสูง ด้านหลังมีเครื่องหมายของกรมเจ้าท่า มีตัวหนังสือ “ทะเลน้อยทัวร์” และเสื้อต้องเป็นสีเดียวกัน ถ้าสมาชิกไม่ได้ปฏิบัติตามที่กำหนดไว้นี้ จะมีมาตรการคือ ตักเตือนก่อน ครั้งต่อไปหากยังไม่ดำเนินการตามข้อกำหนดจะตัดรายการคิวเรือ ทำให้ไม่สามารถนำเรือไปบริการนักท่องเที่ยวได้ เพราะถือว่าไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม
- 2.2 ให้มีป้ายชื่อของเจ้าของเรือ ผู้ให้บริการต้องติดไว้ที่หน้าอกหรือห้อยคอตลอดที่ให้บริการนักท่องเที่ยว หรือจนกว่าที่จะหมดเวลาการปฏิบัติหน้าที่

3. การต้อนรับนักท่องเที่ยว

- 3.1 จะต้องพูดจากับนักท่องเที่ยวอย่างสุภาพ และมีมารยาทที่ดีในการต้อนรับ
- 3.2 จะต้องไม่รบกวนหรือก่อความรำคาญกับนักท่องเที่ยว
- 3.3 จะต้องพูดกับนักท่องเที่ยวในสิ่งที่ควรพูด

4. การขับเรือ

- 4.1 ควรขับเรืออย่างช้าๆ ไปตามจุดที่คณะกรรมการวางไว้ และจะต้องจอดที่ศาลานางเรือ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมธรรมชาติ และเพื่อใช้เวลาในการอธิบายในเรื่องที่นักท่องเที่ยวสอบถามหรือมีข้อสงสัยและสนใจอยากจะรู้ ซึ่งควรจะตอบคำถามตามความเป็นจริง (ยกเว้นกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่ประสงค์ที่จะหยุดพักที่ศาลานางเรือ)
- 4.2 ควรใช้เวลาแก่นักท่องเที่ยวได้ชมความสวยงามธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ ไม่ควรขับเรือเร็วจนเกินไป หรือช้าจนเกินไป (ยกเว้นกรณีนักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะรีบกลับ)

4.3 เรือทุกลำต้องวิ่งไปให้ถึงศาลานางเรือม ถ้าไปไม่ถึงจะไม่รับค่าบริการ (ยกเว้นกรณีที่นักท่องเที่ยวต้องการให้กลับก่อน)

5. การเข้าคิวเรือ

5.1 เมื่อนักท่องเที่ยวมาใช้บริการ แต่ไม่มีนายท้ายเรือประจำพร้อมให้บริการ ได้ให้เรือลำถัดไปทำหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยวได้เลย และให้เลื่อนเรือที่ขาดความพร้อมไปต่อคิวหลัง

5.2 เวลาเข้าคิวเรือ ควรจะเข้าคิวไม่เกินเวลา 10.00 น. หากพ้นเวลาที่กำหนดนี้แล้วจะมาเข้าคิวไม่ได้ (ยกเว้นผู้ใช้บริการตามตัวให้มาวิ่งเรือได้ แต่วิ่งเรือแล้วให้กลับเลย ไม่มีสิทธิต่อคิวในวันนั้น)

6. ความสะอาดของท่าเรือ

6.1 สมาชิกทุกคนที่มาเข้าคิวเรือ จะต้องร่วมมือช่วยกันรักษาความสะอาดของท่าเรือ

6.2 เศษขยะควรจะนำไปทิ้งที่ถังขยะของเทศบาลที่ได้จัดไว้ให้

6.3 ถังขยะควรตั้งอยู่ในที่เหมาะสม

6.4 ห้ามทิ้งขยะลงทะเล

6.5 ถ้านักท่องเที่ยวนำอาหารมารับประทานจนเหลือไว้บนเรือหรือบริเวณท่าเรือ ให้นำขยะไปช่วยนำเก็บทิ้งในถังขยะด้วย

7. การนั่งคิวเรือ

7.1 คิวลำดับที่ 1, 2 และ 3 จะต้องหาคนมานั่งติดต่อบริการนักท่องเที่ยว ถ้าไม่สามารถหาได้ให้ลงไปบริการรับเรือเข้า – ออก

7.2 ห้ามมิให้มีการขอร้องหาผู้ใช้บริการ ถ้าไม่ปฏิบัติตามให้ประธานและรองประธานเป็นผู้พิจารณาดำเนินการตามที่ตกลงกันไว้ในที่ประชุม

8. การทำผิดกติกา กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

8.1 ทำผิดกติการั้งที่หนึ่ง มีโทษให้ปรับเป็นเงินจำนวน 50 บาท

8.2 ทำผิดกติการั้งที่สอง มีโทษให้ปรับเป็นเงินจำนวน 100 บาท

8.3 ทำผิดกติการั้งที่สาม มีโทษให้ไล่ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม

8.4 สมาชิกที่ทำผิดกติกา กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ต้องยอมรับผิดทุกประการ ยกเว้นคู่กรณีหรือสมาชิกไม่เอาความ

ภาพที่ 24 แผนที่แสดงเส้นทางเดินเรือศึกษาธรรมชาติทะเลน้อย

เส้นทางการล่องเรือเพื่อศึกษาธรรมชาติ ชมความงดงามของธรรมชาติของทะเลน้อย ด้วยสภาพพื้นที่เปิดโล่งกว้างขวางถึง 28 ตารางกิโลเมตร ทำให้สามารถมองโดยรอบตัวเห็นวิวทิวทัศน์ บริเวณพื้นน้ำจะได้พบบัวที่ขึ้นแผ่กว้าง ออกดอกสีชมพู นั่งเรือถัดไปจะได้พบพืชริมน้ำ จำพวกต้นกก ต้นงอ ต้นอ้อ พืชลอยน้ำ หรือใต้น้ำจะพบกับสาหร่าย ซึ่งภายในกลุ่มพีชน้ำนี้จะมีนกน้ำอาศัยอยู่ พวกที่เดินหากินบนใบบัวและพีชน้ำ เช่น นกอีโก้ง นกพริก กระจายทั่วไป หรือในดงกระจูดหนูจะพบฝูงนกเป็นน้ำหากิน หรือบางครั้งจะพบฝูงนกเป็นผีเสื้อตัวที่โผล่กลางน้ำ

ความหลากหลายของระบบนิเวศน์และความสวยงามของธรรมชาติ ล้วนแต่สร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้นเพื่อให้ได้สัมผัสกับความงดงามดังกล่าว เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยได้ร่วมกับชุมชนจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติไว้ 3 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทาง A จากที่ทำการเขตฯ ผ่านพระตำหนักทะเลน้อย นกนางนวลแกลบ ดงสายบัว ดงบัวหลวง ดงกระจูดหนู นกน้ำนานชนิด ศาลานางเรียม ดงบัวบา คลองบ้านกลาง ฝูงควาย ดงนกเป็ดผีเล็ก ดงนกกาน้ำเล็ก และถึงที่ทำการเขตฯ (ใช้เวลาประมาณ 1.5 ชั่วโมง)

เส้นทาง B จากที่ทำการเขตฯ ผ่านพระตำหนักทะเลน้อย นกนางนวลแกลบ ดงสายบัว ดงบัวหลวง ดงบัวขาว ดงกระจูดหนู นกน้ำนานาชนิด แหล่งทำรังวางไข่ ศาลานางเรียม ดงบัวบา คลองบ้านกลาง ฝูงควาย ดงนกเป็ดน้ำ ดงนกกาน้ำ ถึงที่ทำการเขตฯ

เส้นทาง C จากที่ทำการเขตฯ ผ่านพระตำหนักทะเลน้อย นกนางนวลแกลบ ดงสายบัว ดงบัวหลวง ดงบัวขาว ดงกระจูดหนู นกน้ำนานาชนิด ศาลานางเรียม ดงบัวบา คลองบ้านกลาง ฝูงควาย ไล่ทุ่งบริเวณทุ่งแหลมดิน วิถีชุมชนบ้านชายคลอง คลองขวน ถึงที่ทำการเขตฯ

อาจกล่าวได้ว่า อาชีพเรื่อนำเที่ยวเพื่อนำนักท่องเที่ยวไปชมธรรมชาติอันสวยงาม ล่องเรือ แลนกน้ำ ได้กลายเป็นอาชีพสำคัญสร้างรายได้ เลี้ยงชีพให้คนในชุมชนเป็นอย่างดี แต่การที่จะให้เกิดการให้บริการอยู่ในระดับความพึงพอใจ สร้างมาตรฐานที่ดี สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่ชุมชนมีข้อจำกัดในการพัฒนาให้ไปถึงเป้าหมายได้ ซึ่งในส่วนของงานเชิงพัฒนาที่มีส่วนร่วมจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนด้านนโยบาย ด้านงบประมาณจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ดังนั้นในการเสวนากลุ่มจึงได้มีสมาชิกกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย และผู้บริหารของเทศบาลตำบลพนางตุง เข้าร่วมเสนอปัญหา แนวทางการพัฒนาหาข้อตกลงกัน เพื่อให้สามารถวางแผนพัฒนาให้กลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อยได้รับการพัฒนามีมาตรฐาน พร้อมกับการพัฒนาด้านกายภาพ สร้างท่าเรื่อนำเที่ยวที่มีความสะดวก ปลอดภัย สวยงาม มีเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว การจัดสร้างศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพที่ 25 การสนทนากลุ่มของกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อยและผู้บริหารเทศบาลตำบลพนางตุง

ปัจจุบันอาชีพดังกล่าวเป็นได้รับการให้ความสำคัญจากผู้บริหารท้องถิ่น ดังเช่น นายมะนิตย์ จันทรรัตน์ รองนายกเทศมนตรีตำบลพนาสูง¹ ได้กล่าวถึงกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย ว่า “นโยบายของเทศบาลตำบลพนาสูง มีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการให้ความสำคัญกลุ่มเรื่อนำเที่ยว นับตั้งแต่การสนับสนุน ส่งเสริมการจัดตั้งกฎเกณฑ์ ข้อบังคับชุมชน เพื่อกลุ่มจะได้ดำเนินการได้อย่างมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการให้บริการที่ประทับใจ พัฒนาจิต การให้บริการ การแต่งกาย การใช้คำพูดที่สุภาพเรียบร้อย เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่นานที่สุด จะได้ใช้เวลาในการจับจ่ายสินค้าในชุมชน สร้างรายได้ให้กับชุมชน ส่วนนโยบายเกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านกายภาพที่จะส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก เทศบาลตำบลพนาสูงได้จัดสรรงบประมาณจำนวน 200,000 บาทเพื่อให้สถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ทำการศึกษาผลกระทบและออกแบบ แผนพัฒนาพื้นที่ทะเลน้อยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน สามารถยกระดับพัฒนาให้ทะเลน้อย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับต้นๆ ของภาคใต้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมวิถีชีวิต ชุมชนตามบ้านเรือน ซื่อสินค้าที่ผลิตจากแหล่งผลิตตามบ้านเรือนได้อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังได้ จัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวศาลาเขียว เพื่อให้เป็นศูนย์ประสานงานให้บริการข้อมูล แก่ นักท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่มีคุณวุฒิปประจำศูนย์ฯ พร้อมทั้งจะให้บริการนำเที่ยวและให้ข้อมูล แก่ นักท่องเที่ยวให้มีความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน”

อย่างไรก็ตาม ตัวแทนกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย ยังได้สะท้อนปัญหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาให้กลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย สามารถดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การอบรมภาษาอังกฤษเบื้องต้นให้กับนายท้ายเรือ เพื่อจะได้ใช้ในการพูดคุย ทักทาย แนะนำ ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ พร้อมทั้งต้องการเสริมศักยภาพของสมาชิกกลุ่มด้วยการไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวที่มีลักษณะสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกัน และได้มีผลการดำเนินกิจกรรม ของกลุ่ม มีการจัดการที่ดีประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลดีต่อการพัฒนา กลุ่ม ของตนต่อไป

¹ นายมะนิตย์ จันทรรัตน์, รองนายกเทศมนตรีตำบลพนาสูง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ในเวที ชุมชนกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อย, ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย, เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2552

4. กลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลน้อยตามหลักฐานที่ปรากฏตามพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 ตอน เสด็จประพาสแหลมมลายู พ.ศ. 2432 เขียนเกี่ยวกับทะเลน้อยไว้ว่า “_ได้ให้คนไปดูที่ทะเลน้อยแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ระยะทาง 2 ชั่วโมง น้ำขึ้นเรือไฟเข้าไม่ได้ต้อง ลงเรือเล็กเข้าคลองนางเรียงไปอีก 25 นาที ถึงในนั้นที่มีดอกบัวหลวงสีขาวแต่น้ำขึ้นจนราษฎรทำนา ได้ในทะเล_”¹ ทะเลน้อยในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 ในช่วงฤดูแล้งมีการขึ้นเงินแล้งจนราษฎรสามารถ ทำนาปรังได้ ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก เล่ากันว่า การออกไปทำการประมงต้องชวนกันไปหลายๆ ลำเรือ เมื่อวางอวนแล้วต้องช่วยกันปลดปลาใส่ ลำเรือในแต่ละครั้งจะได้ปลาจำนวนมากมายหลายลำเรือ ปลาที่พบในทะเลน้อย ได้แก่ ปลาดุก เนื้ออ่อน ปลาลำปำ ปลาพรหม ปลาเม่น (ปลาแรด) ปลารำพัน ปลาคูม ปลาค้างคูด ปลาทก (ปลาเนื้ออ่อน) ปลาคือ ปลาคะโปก ปลาสร้อยนกเขา ปลากระพงขาว ปลากระเบน ปลาดุกทะเล กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวมัน ปลากลาย ปลานู๋ทราย ปลากด ปลากระทิง ปลาหมอไทย ปลาหมอช้างเหยียบ ปลากระสง ปลาชะโด ปลาแขยง ปลาชะโอน ปลาสลาด ฯลฯ² ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำส่งผลให้คนในชุมชนได้ยึดอาชีพการทำประมงเป็นอาชีพหลักมาเป็นเวลานาน

ภาพที่ 26 ชาวประมงพื้นบ้านทำการประมงในทะเลน้อย

¹ ถัด รัตนพันธ์, งานปีใหม่พัทลุง พ.ศ. 2479, ธรรมพิทยชาธาร.กรุงเทพฯ

² เรียงชัย ต้นสกุล, จดหมายข่าวโครงการเลนน้อย, สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 – 2515 ชุมชนชาวประมงทะเลน้อย ซึ่งมีอาชีพหลักคือ การทำประมงเริ่มประสบปัญหา เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นการจับสัตว์น้ำจึงมีมากขึ้น พื้นที่ที่จัดแบ่งไว้เพื่อทำการประมงได้โดยเสรีอยู่นั้น ชุมชนชาวประมงทะเลน้อยเริ่มเห็นว่าพื้นที่ น้อยเกินไปไม่สอดคล้องกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ราษฎรในชุมชนชาวประมงทะเลน้อยจึงได้ ร้องเรียนไปยังจังหวัดพัทลุงเพื่อให้ดำเนินการยกเลิกเขตสงวนที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำที่ประกาศ เมื่อปี พ.ศ. 2481 จังหวัดพัทลุงได้เรียกคณะกรรมการจังหวัดพัทลุงและคณะกรรมการอำเภอ ควนขนุนเข้าประชุมปรึกษา และได้มีข้อสรุปให้ผ่อนผันกับชาวประมงให้เข้าจับปลาในเขตสงวน ที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำได้ระยะหนึ่งโดยให้กำหนด และผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล หลังจากนั้น ชาวประมงก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตสงวนทำการประมงได้อย่างอิสระ¹

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2530 ทรัพยากรสัตว์น้ำลดจำนวนลงมาก อัน เนื่องมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย การใช้ประโยชน์สัตว์น้ำ เป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปจากเดิมไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ ภาวะการกัดเซาะดินของทะเลน้อยอันเนื่องมาจากการตกตะกอนของตะกอนดินและซากพืชน้ำซึ่งเน่า เปื่อยทับถม รวมทั้งสาเหตุหลักที่สำคัญ คือ การไม่มีพื้นที่เขตสงวนเพื่อรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ นายชีพ แก้วบุญส่ง² ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย ได้กล่าวถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของระบบ นิเวศน์ทะเลน้อยว่า “ในปี พ.ศ. 2494 เริ่มเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีผลกระทบมาจนถึงทะเลน้อยด้วย เป็นผลกระทบจากโครงการปิดป่ากระวะ ซึ่งก่อนหน้านั้น ทะเลน้อยมีสภาพพื้นที่โล่ง เตียนผักตบชวามีน้อยมาก สัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ มีชุกชุม พันธุ์ปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลากระเบน ปลาคูกร้าฟัน ปลาชะโอน เป็นต้น จากความอุดม

¹ศิริจิต หุ้งหว่า และคณะ, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ประมง(บริเวณ)ทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง, ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2544

²นายชีพ แก้วบุญส่ง, ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย, ในการสนทนากลุ่ม (Focus group) กลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2552, ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย

สมบูรณ์พื้นที่ทะเลน้อย จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้ามาทำการประมงพื้นบ้าน สังเกตได้จากจากผู้คนแถบตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำกินที่นี่ ต่อมาเมื่อธรรมชาติได้ปรับเปลี่ยนไป น้ำเค็มไม่เข้ามา น้ำจืดก็ไม่ได้ผ่านตามธรรมชาติ เกิดการทับถม สะสมตะกอนดิน ดินเงิน วัชพืชโดยเฉพาะผักตบชวา ก็เกิดขึ้น แพร่พันธุ์อย่างรวดเร็วเต็มพื้นที่ ส่งผลให้ระบบนิเวศน์ทะเลน้อยเปลี่ยนแปลง และสุดท้ายเกิดผลกระทบต่อการค้ารังซีของชาวประมงพื้นบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

ดังนั้น เมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงจำนวนมาก ชาวประมงในชุมชนทะเลน้อย ได้พยายามค้นรทุกหนทางเพื่อการอยู่รอด มีการคิดค้นวิธีการทำการประมงที่ผิดกฎหมายประมงมาใช้ในการจับสัตว์น้ำ วิธีการที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในทะเลน้อย คือ การใช้สารเบื่อเมา และ การใช้กระแสไฟฟ้าช็อต ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อยลดลงอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันอาชีพการทำประมงของชาวประมงชุมชนทะเลน้อย มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากจำนวนสัตว์น้ำในทะเลน้อยมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและระบบนิเวศน์ของทะเลน้อยได้เสื่อมโทรมลง อีกทั้งชาวประมงนำเครื่องมือประมงที่ทันสมัยประเภทอวนสำเร็จรูปเข้ามาทำการประมง จากใช้เส้นเชือกป่านเป็นเส้นเชือกในล่อนหรืออวนอื่น ถึงแม้ว่าประสิทธิภาพของอวนสำเร็จรูปดีกว่าอวนในช่วงหน้านี้มาก แต่ผลผลิตจากการจับสัตว์น้ำก็ได้สูงขึ้นเพราะประชากรสัตว์น้ำลดจำนวนลง ชาวประมงพยายามต่อสู้กับอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยการเพิ่มอัตราการทำการประมงที่จากเดิมแต่ละเดือนจะหยุดทำการประมงประมาณเดือนละ 4 วัน กลับเปลี่ยนแปลงไปไม่มีการหยุดทำการประมง และไม่หยุดทำการประมงในเดือนตุลาคมของทุกปี ซึ่งเป็นระยะปลาน้ำจืดวางไข่ ชาวประมงก็ไม่หยุดทำการประมงเนื่องจากความนิยมบริโภคไข่ปลาที่มีสูงมาก การจับปลาที่มีไข่ปลาสามารถขายได้ในราคาที่สูงกว่าปกติ ชาวประมงมีการเพิ่มจำนวนเครื่องมือประมงมากกว่าเดิมประมาณ 10 เท่าตัว คริวเรือนหนึ่งๆ ที่ใช้เครื่องมือกัก (ข่าย) ทำประมงประมาณ 400 – 500 หมอน เพื่อต้องการให้สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมาก การทำการประมงที่ฝ่าฝืนกฎหมายพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 มีมากยิ่งขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงใช้วัสดุเครื่องมือที่ทันสมัยขึ้น การลักลอบทำการประมงในเขตสงวนที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำที่ประกาศเขตใหม่เพิ่มสูงขึ้น การใช้เครื่องมือประมงที่เรียก “ไซซี” โดยการนำผักตบชวาไปผูกรวมกันโดยใช้เชือกเป็นลักษณะคล้ายการทำรำและปักหลักไม้ไม่ให้ลอยลอยไปตามกระแสน้ำ แล้วนำไซมาวางบริเวณรำที่ทำขึ้น โดยในไซไม่ต้อง

ใส่เชื้อล่อให้ไซจุ่มลงในน้ำประมาณ 2 ส่วน อยู่เหนือน้ำประมาณ 1 ส่วน ช่วงระยะเวลาที่วางไซ ในช่วงเช้าและจะเกี่ยวไซในเวลาตอนเย็น สัตว์น้ำที่ได้ คือ ปลาจุก ปลาจก และปลาฉลาด เป็นต้น การทำประมงในลักษณะนี้ก่อผลกระทบต่อธรรมชาติมากมาย เพราะเมื่อขนย้ายฝักคอบชาวซึ่งเป็นวัชพืช ออกไปอยู่อย่างอิสระจะทำให้ฝักคอบชาวสามารถเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และแพร่ขยายพันธุ์ ในทะเลน้อยมากกว่าปกติ ขยายพื้นที่วัชพืชน้ำ ก่อความเดือดร้อนต่อชาวประมงและยังส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการตื้นเขินของทะเลน้อย ในแต่ละปีทำให้ต้องสูญเสียงบประมาณเพื่อการจัดการแก้ไข ปัญหาวัชพืชในทะเลน้อย โดยมีเทศบาลตำบลทะเลน้อย และเทศบาลตำบลพนางตุง ต้องใช้งบประมาณในการกำจัดฝักคอบชาวปีละประมาณ 200,000 บาท

ภาพที่ 27 การสนทนากลุ่มของกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย
ณ ห้องประชุมวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน ตำบลพนางตุง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

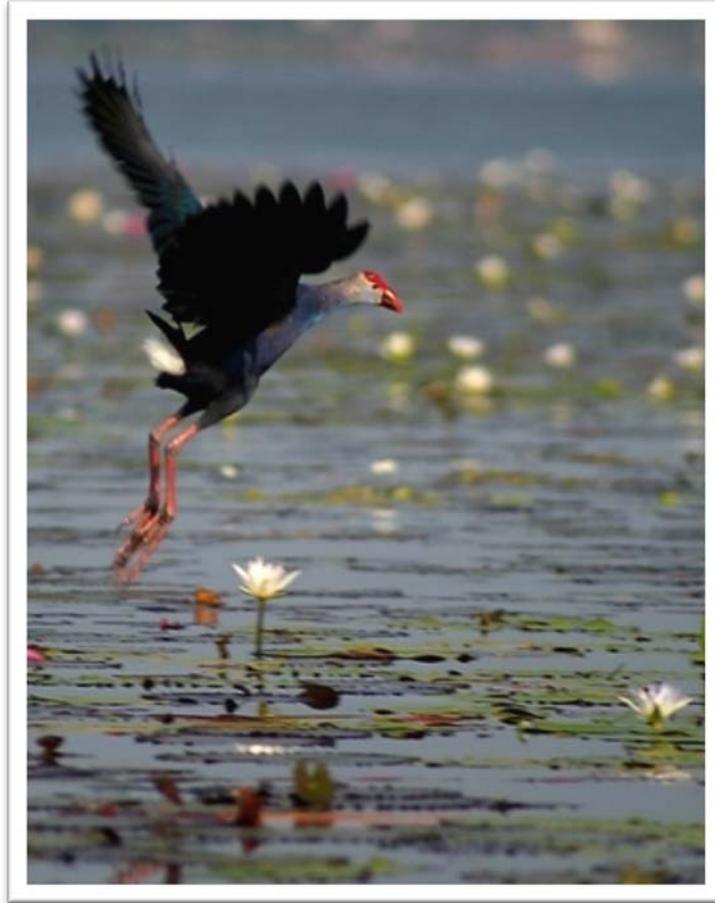
ณรงค์ ชุ่นเซ่ง¹ ได้อธิบายถึงสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว นอกเหนือจากที่ได้กล่าวถึงข้างต้น คือ การเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับสภาพพื้นที่สาธารณะประโยชน์ต่างๆ โดยการปรับถมพื้นที่ดิน ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหาร แหล่งหลบซ่อนของตัวอ่อนสัตว์น้ำ เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุทำให้ปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนลดลง สัตว์น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทะเลน้อยก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นสิ่งที่สามารถจะทำให้ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ในช่วงระยะนั้นจึงพบว่า มีหน่วยงานราชการได้ส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม รมรงค์กิจกรรมปล่อยพันธุ์ปลาลงทะเลสาบ และต้องใช้พันธุ์ปลาที่ทนทานต่อสภาพน้ำ ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว เช่น ปลานิล ปลายี่สก จึงถูกนำมาปล่อยในพื้นที่เพื่อหวังที่จะเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำให้เกิดความสมดุลในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงเป็นคำถามสำหรับสมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้าน คือ ความรู้สึกที่มีต่อบทบาทของการอนุรักษ์ ในลักษณะที่ว่า การอนุรักษ์คือ การทำให้คงดำรงอยู่ หรือการทำให้ลดลง จากคำบอกเล่าของสมาชิกประมงพื้นบ้าน ได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อยลดลง คือ การอนุรักษ์ สงวนพันธุ์นกน้ำ หลากหลายชนิดที่อาศัยในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยโดยเฉพาะ นกกาน้ำ ซึ่งในอดีตนั้นปริมาณนกกาน้ำจะมีไม่มาก และจะมีปริมาณสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ แต่ในช่วงระยะหลังนั้นพบว่า นกกาน้ำเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเปรียบเทียบให้เห็นว่า นกกาน้ำ 1 ตัว กินปลาเป็นอาหารเฉลี่ยวันละ 3 ตัว แต่หากปริมาณนกกาน้ำมีจำนวนถึง 300 ตัว ดังนั้นปริมาณปลาที่ถูกจับกินเป็นอาหารต่อวันเป็นจำนวนประมาณ 900 ตัว หากคิดเป็นจำนวนสัปดาห์ จำนวนเดือน จำนวนปี จะเป็นจำนวนปริมาณสัตว์น้ำที่ต้องเป็นอาหารนกที่นับจำนวนมหาศาล

ในทรรศนะของผู้มีอาชีพประมงพื้นบ้านที่ต้องหาเลี้ยงชีพ หารายได้มาจุนเจือครอบครัว ถือว่าปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อย คือหัวใจของคนที่มีอาชีพประมงพื้นบ้าน สิ่งใดก็ตามที่ทำให้ส่งผลต่อการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งพอสมควร เช่นเดียวกันกับการเพิ่มขึ้นของปริมาณนกกาน้ำในทะเลน้อย นายณรงค์ ชุ่นเซ่ง แกนนำคนสำคัญของกลุ่มได้กล่าวถึงความรู้สึกในลักษณะเช่นนี้ว่า “เมื่อมีผู้คนเดินทางมาแล (ชม) นกน้ำ เราก็ำเขาไปเที่ยวเล่นก เห็นว่านกมาก คนเขาชอบ แต่เราเองกลับสลดใจว่าความสุขที่ได้นั่งท่องเที่ยว

¹ นายณรงค์ ชุ่นเซ่ง, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายค่านวม นवलสนอง และนายเชิดชัย อ่องสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

“ได้รับนั้น กลับเป็นความสุขทางอ้อม ที่ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง สำหรับเราที่มีวิถีชีวิตต้องหากินกับเลสาบ รู้ว่าเมื่อนกเพิ่มปริมาณมากขึ้น แน่นอนปริมาณสัตว์น้ำ ปลาในเลสาบก็ลดลงอย่างแน่นอน”

ภาพที่ 28 นกน้ำ ความสวยงามของธรรมชาติ เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ในขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านเชื่อว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง

อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามที่จะร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ทะเลน้อยให้กลับคืนมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ เป็นแผนงานที่ขับเคลื่อนโดยภาคส่วนราชการ และภาคประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย ในช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2527 โดยมีโครงการ IRC ซึ่งดำเนินโครงการโดยนักวิชาการจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับ ประมงจังหวัดพัทลุงในขณะนั้น และนายพูนสิน พานิชสุข อดีตนายอำเภอควนขนุน ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้มีการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ

ในทะเลน้อย จึงมีกิจกรรมต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น การปล่อยปลาในทะเลน้อย การประชุมวิชาการเพื่อต้องการสร้างความตระหนักให้กับผู้คนที่อยู่ในชุมชนในการให้ความร่วมมือกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตพื้นที่อนุรักษ์ แต่กลับพบว่ากิจกรรมดังกล่าวไม่ได้ผลที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากชาวบ้านจำนวนมากที่ยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญ และยังขาดการให้ความร่วมมือ

ปัจจุบันความพยายามเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ในครั้งที่ นายปรีชา คงมัน นายอำเภอควนขนุน ได้นำพันธุ์ปลาจำนวน 5 แสนตัว เพื่อปล่อยลงในทะเลน้อย และสิ่งที่ชาวบ้านพบคือ ปัญหาการรอดของพันธุ์ปลา เนื่องจากลูกปลามีขนาดเล็ก เมื่อปล่อยแล้วกลับกลายเป็นอาหารของนกคาน้ำ สิ่งที่เป็นข้อเสนอแนะของกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อยคือ การอนุบาลพันธุ์ปลาให้มีขนาดที่เหมาะสม และแข็งแรง เมื่อได้ขนาดที่ต้องการแล้ว จึงให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการปล่อยลงทะเล วิธีการดังกล่าวจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงเสนอ “โครงการปล่อยปลาลงทะเลน้อย” โดยการนำลูกปลามาอนุบาลในบ่อเพาะพันธุ์ของกลุ่ม เพื่ออนุบาลให้มีขนาดเหมาะสม การบำรุงรักษาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษา เช่น การทำไรแดง โดยนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น มูลวัว ชังข้าว

5. กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย

ที่มาของกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย

ได้มีการริเริ่มจากสมาชิกอาสาสมัครพิทักษ์ป่าทะเลน้อย ที่ได้มีกิจกรรมในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่แถบตำบลทะเลน้อย ตำบลพนางตุง แต่มาในระยะหลังพบว่า กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ยังไม่สามารถครอบคลุมไปยังส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกันกับทรัพยากรป่าไม้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ได้ปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์¹ ที่จากเดิมนั้นให้ความสำคัญไปทำงานป้องกันป่าพรุ มีการติดตาม เฝ้าระวัง และจับกุม ดำเนินคดี โดยนำเอาการทำงานร่วมกับชุมชนในเชิงจิตวิทยามวลชน สร้างกระบวนการจิตวิทยาเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีปฏิบัติของคนในพื้นที่ป่าพรุ บุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ เช่น การขอคืนอาวุธปืนที่ใช้ในการยิงสัตว์ป่า นกน้ำ คินน้ำ ให้แก่ราชการ¹

การดำเนินการของกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ดำเนินการโดยการประชุมสมาชิกในหมู่บ้าน โดยมีผู้นำหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เลือกกรรมการกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย การคัดเลือกกรรมการจะคัดเลือกกรรมการหมู่บ้านละ 15 คน เพื่อเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กรรมการเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เสียสละอุทิศตนให้กับชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่จะทำให้เกิดการลดช่องว่างระหว่างหน่วยงาน หรือลดข้อขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน กับหน่วยงานของรัฐ จำเป็นต้องหาแนวทางร่วมให้เกิดความร่วมมือ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ดังนั้น จึงต้องจัดให้อาสาสมัครทำหน้าที่กระจายข่าวสารให้กับชาวบ้าน พร้อมกับสร้างความไว้วางใจด้วยการเยี่ยมเยียนถึงบ้าน

ในการดำเนินกิจกรรมนั้น กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ได้พบอุปสรรคปัญหา หลายประการ เช่น การต่อต้านจากคนในชุมชน การได้รับข้อมูลที่ไม่ตรง

¹นายพิบูล โรจนรัตน์ , นักวิชาการประชาสัมพันธ์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง , ในการจัดเวทีสนทนากลุ่ม(Focus Group) กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ,ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง, เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2552

กับความเป็นจริง หรือการบิดเบือนข้อเท็จจริงจากบุคคลที่ไม่ประสงค์ดี ดังนั้น จึงต้องจัดประชุมชี้แจง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะ ปัญหา อย่างตรงไปตรงมา ดังอย่างเช่น การประชุมเพื่อแก้ปัญหาคารบูกูกที่คินป่าเขาเขียว การจัดกิจกรรมเพื่อคุ้มครองสัตว์ป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ความสำคัญของการดำเนินการกิจกรรมของกลุ่มโดยเน้นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ได้รับการยืนยันจากนายพิบูล โรจนรัตน์ นักวิชาการประชาสัมพันธ์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ว่า “ การดำเนินงานดานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการดำเนินงานที่ต้องใช้กระบวนการทางสังคม เพื่อดึงเอาคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมสร้างให้เกิดจิตสำนึกความรับผิดชอบ สร้างความตระหนักต่อบทบาทของทรัพยากรธรรมชาติ รู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบของทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญ จะต้องสร้างความรู้สึก ให้คนในชุมชนหวงแหนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องใช้แนวทางดังกล่าวเพื่อกำหนดแผนงานนโยบายกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความต้องการ ปัญหาของชุมชน ปัญหาทรัพยากร อย่างแท้จริง พร้อมกับการเป็นที่ฟังของคนในชุมชนได้ ”

ภาพที่ 29 การสนทนากลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย
ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

ผลจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ทำให้การบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าลดลง การล่าสัตว์ป่า การยิงนกน้ำลดลง ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยกับคนในชุมชนได้รับการแก้ไข ทำให้ลดความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านเริ่มเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานราชการมากขึ้น

ข้อเสนอที่เกิดจากการระดมความคิดเห็นในเวทีประชาคม คือการให้บทบาทของสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อยในการดำเนินกิจกรรม ให้ครอบคลุมพื้นที่ให้มากที่สุด นายบรรเจ็ด สุวรรณวงศ์ หัวหน้าหน่วยป้องกันปราบปรามเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากชุมชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเสนอให้คัดสรรตัวแทนของแต่ละครอบครัว อย่างน้อยครอบครัวละ 1 คน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ได้รับการเสนอจาก นายกระบวน หนูเกตุ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านโลกเมา ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ได้เสนอถึงผลสำเร็จจากการจัดทำสวนป่าเฉลิมพระเกียรติในพื้นที่หมู่ที่ 8 บ้านโลกเมา ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีสมาชิกอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 10 คน ได้ร่วมกับ บริษัท ยูโนแคล ประเทศไทย จำกัด ให้การสนับสนุนจัดทำโครงการสวนป่าเฉลิมพระเกียรติ ดำเนินการในปี พ.ศ.2546 มีพื้นที่ดำเนินการ จำนวน 2 ไร่ ปัจจุบันนี้ได้มีการดูแลรักษาป่าโดยชุมชนที่มีคนในครอบครัวทำหน้าที่ในการรับผิดชอบ ต้นไม้ในสวนป่าจำนวนครอบครัวละ 5 – 10 ต้น สภาพสวนป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่สีเขียวของชุมชน พร้อมกับการสร้างความสมัคคีสามัคคีของคนในชุมชน ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมปลูกป่า แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของคนในชุมชนที่เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ได้มีการประชุมเพื่อจัดทำประชาคมหมู่บ้าน โดยมีมติให้มีการวางแผนจัดทำโครงการ สร้างสวนป่าเฉลิมพระเกียรติ บ้านโลกเมาจำนวนพื้นที่ดำเนินการ 4 ไร่ เพื่อปลูกไม้มงคลและไม้โตเร็ว ในพื้นที่ดินเสื่อมโทรม แต่พบว่าโครงการดังกล่าว ยังไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้เนื่องจากขาดงบประมาณในการสนับสนุน และขาดการประสานงานการทำงานเชิงบูรณาการ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หน่วยงานราชการในท้องถิ่น รวมถึงชุมชน ดังนั้น จึงเสนอให้มีการพิจารณาดำเนินการให้เกิดการสนับสนุน เพื่อจัดทำโครงการดังกล่าว ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติในอนาคตสืบไป

ส่งเสริม สนับสนุน สร้างจิตสำนึก และพัฒนาให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

จากการรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลทะเลน้อย และตำบลนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ที่มีกิจกรรม บทบาทของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการสนทนากลุ่มจำนวน 6 ครั้ง ตามกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ดังนี้

1. การสนทนากลุ่มในระดับชุมชน (Focus Group of community) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วยผู้นำทางราชการ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเยาวชนที่ดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ณ โรงเรียนวัดทะเลน้อย ลอยประชากร ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2552 จำนวนผู้เข้าร่วม 17 คน

2. การสนทนากลุ่มในระดับกลุ่มย่อย (Focus Group of sub community) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นเฉพาะกลุ่ม ทั้งหมด 5 ครั้ง ดังนี้

2.1 การสนทนากลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552 จำนวนผู้เข้าร่วม 23 คน

2.2 การสนทนากลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย ผู้นำทางราชการ และผู้นำชุมชน ณ ห้องประชุมวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน ตำบลนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2552 จำนวนผู้เข้าร่วม 18 คน

2.3 การสนทนากลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำราชการ ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2552 จำนวนผู้เข้าร่วม 23 คน

2.4 การสนทนากลุ่มเกษตรกรกรรมทางเลือกท่าม่วง (ชมรมสี่แห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน) ซึ่งประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มเกษตรกรกรรมทางเลือกท่าม่วง (ชมรมสี่แห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน) และผู้นำชุมชน ณ โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชมรมสี่แห่งปัญญาพัฒนาเกษตร

ยั่งยืน หมู่ที่ 5 ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2553 จำนวนผู้เข้าร่วม 12 คน

2.5 การสนทนากลุ่มสมาชิกกลุ่มควายพื้นบ้านทะเลน้อย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มควายพื้นบ้านทะเลน้อย ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2553 จำนวนผู้เข้าร่วม 12 คน

จากการสนทนากลุ่มในระดับชุมชน และในระดับกลุ่มย่อย ที่ประชุมได้กำหนดประเด็นของการสนทนา ออกเป็น 2 ประเด็น คือ สภาพปัญหาของกลุ่มในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งที่ต้องการให้ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผลจากการสนทนากลุ่มดังกล่าว ดังนี้

1. สภาพปัญหาของกลุ่มในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนิน โครงการกิจกรรมของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กิจกรรมปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ยังเกิดผลในระดับเฉพาะกลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังคงพบว่ามีกลุ่มชุมชนอื่นๆ ที่จะต้องดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพในการบริหารจัดการกลุ่ม โดยผ่านการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับรู้หรือมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา แนวทางในการพัฒนา ร่วมกำหนดวางแผน เพื่อจะได้เกิดการสนับสนุน สร้างเสริมให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและสามารถดำเนินกิจกรรม และสามารถขยายผลความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

1.2 การสนับสนุน ส่งเสริมทางด้านวิชาการ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ ส่งเสริมความรู้ สร้างความเข้าใจ จากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านวิชาการเกษตร ด้านการประมง ด้านปศุสัตว์ ด้านความรู้ด้านภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น ได้เข้ามาช่วยเหลือให้แนะนำอย่างถูกต้องหลักวิชาการ นอกจากนี้แล้วการส่งเสริมความรู้ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อจะได้เกิดแนวความคิด แนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่น สมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อยที่ได้เสนอถึงปัญหาข้อจำกัดในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวต่างประเทศ ที่ไม่สามารถสื่อสาร อธิบาย ให้ข้อมูล

เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่แหล่งท่องเที่ยว อัตราค่าบริการ การตกทาย การชี้แนะห้องน้ำห้องสุขา หรือการสินค้าพื้นเมืองและของฝากที่ระลึก

นอกจากนี้ยังพบว่า มีกลุ่มชุมชนที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย ที่เห็นว่าการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ทะเลน้อยเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องการสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ผลจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ที่เกิดจากการเรียนรู้ จากการสังเกต จากการประเมินผล จากประสบการณ์ ทำให้สรุปได้ว่า การจัดการของหน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ ที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อย โดยการปล่อยพันธุ์ปลาคืนสู่ทะเลน้อย ยังไม่ได้รับผลสำเร็จได้เท่าที่ควร โดยวัดผลจากการอยู่รอดของพันธุ์ปลา หลังจากปล่อยลงทะเลน้อยแล้วพบว่า อัตราการอยู่รอดของพันธุ์ปลามีน้อยมาก จากผลกระทบของการปรับสภาพของพันธุ์ปลาที่อยู่ในวัยอ่อน วัยอนุบาล ที่ต้องอาศัยอยู่ในสภาพน้ำเสีย การติดกับดักของเครื่องมือประมงพื้นบ้าน การถูกจับเป็นอาหารจากศัตรูที่สำคัญคือ นกกาน้ำ

1.3 ระบบนิเวศน์เปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อพื้นที่แหล่งอาหารของควายลดลง ทั้งที่เกิดขึ้นจากน้ำท่วมขังนานในบางปี ทำให้หญ้าตาย และที่สำคัญคือ การขยายพื้นที่การเกษตรเป็นบริเวณกว้างในพื้นที่ลุ่มต่ำ เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจโดยเฉพาะการปลูกปาล์มน้ำมัน และปลูกข้าวในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นแหล่งหญ้าธรรมชาติของควาย กลับถูกแผ้วถางจับจองพื้นที่ โดยการนำรถแบ็คโฮมาขุดร่องปลูกปาล์มน้ำมัน หรือปรับเป็นพื้นที่นาข้าว สภาพการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ดังกล่าว นอกจากจะกระทบต่อระบบนิเวศน์แล้ว ยังส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้เลี้ยงควายกับเจ้าของสวนปาล์มน้ำมัน ที่เกิดจากควายเข้าไปถูกล้างเหยียบย่ำต้นกล้าปาล์มน้ำมันได้รับความเสียหาย จนทำให้เจ้าของควายต้องจ่ายค่าเสียหายให้กับเจ้าของสวนปาล์มน้ำมันเป็นเงินไม่น้อย จนปัจจุบันการปล่อยควายให้ออกไปหากินหญ้าในท้องทุ่งตามลำพังจึงเป็นสิ่งที่เจ้าของควายจะต้องใช้ความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น

1.4 ข้อกฎหมายของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย นอกเหนือจากผลที่เกิดขึ้นกับพื้นที่หากินของชาวประมงพื้นบ้านแล้ว ข้อกฎหมายที่ห้ามมิให้สร้างสิ่งปลูกสร้างในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ยังส่งผลต่อกลุ่มผู้เลี้ยงควายทะเลน้อย กล่าวคือทำให้ผู้เลี้ยงควายไม่สามารถปลูกสร้างเรือนพักควายได้ ทั้งที่ชาวบ้านที่เลี้ยงควายได้สร้างคอกพักควายในพื้นที่นานมาแล้ว ก่อนจะมีประกาศให้พื้นที่นี้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยในปี พ.ศ. 2518 เสียอีก แต่ชาวบ้านไม่สามารถสร้างคอกใหม่อีกได้ แม้ว่าจะเป็นเรือนพักควายที่เป็นของส่วนรวมที่ใช้ในช่วง

ฤดูฝน มีน้ำท่วมขังสูง การขาดแคลนเรือแพกควายที่แข็งแรงและ มีความปลอดภัย เพื่อให้ควายได้พักผ่อนในตอนกลางคืน หรือในช่วงที่มีน้ำท่วมสูง ปัจจุบันได้เกิดสภาพน้ำท่วมขังสูงและนานทำให้ควายได้รับเชื้อโรค ล้มตายไปเป็นจำนวนหลายตัว สภาพปัญหาดังกล่าวขณะนี้ได้อยู่ระหว่างการหาแนวทางแก้ไขระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยงควาย เทศบาลตำบลทะเลน้อย เทศบาลตำบลพางตุ่ง และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ที่หาข้อตกลงร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ไม่ให้กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและเกิดประโยชน์ต่อการเลี้ยงควายในพื้นที่

2. การส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีกิจกรรมหลักที่ได้ดำเนินการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มชุมชน ดังนี้

2.1 การเสริมสร้างการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ กับกลุ่มชุมชน เพื่อให้การเสริมสร้างให้กลุ่มชุมชนได้มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่นที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีกิจกรรมส่งเสริมการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชน ซึ่งในการจัดเสวนากลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย ได้เสนอประเด็น

ภาพที่ 30 การจัดสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2552 ณ ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

การสร้างพื้นที่สีเขียวในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ สร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่ และสิ่งสำคัญคือ การสร้างแรงร่วมมือร่วมใจให้กับคนในชุมชน ได้มีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกัน รวมถึงการสร้างโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาพัฒนา ส่งเสริม กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับคนในชุมชน เพื่อประโยชน์เกิดกับท้องถิ่นต่อไปที่มีความเหมาะสมอย่างมาก กล่าวคือ มีคลองส่งน้ำแบบขนานไปตามเขตที่ดิน ดินมีสภาพดี มีพันธุ์ไม้พื้นบ้านที่เจริญเติบโตในพื้นที่อยู่แล้วส่วนหนึ่ง เช่น ต้นจี่เหล็ก ต้นกำขำ ต้นมะพร้าว เป็นต้น

ภาพที่ 31 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจสภาพความพร้อมของพื้นที่ดำเนินโครงการฯ

แนวคิดที่จะดำเนินโครงการดังกล่าว ได้รับการยืนยันจาก ผู้ใหญ่กระบวนหนุเกตุ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านโคกเมมา ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง “ได้พยายามที่จะเสนอให้มีการสนับสนุน ส่งเสริมให้จัดทำโครงการฯ มาหลายครั้งแล้ว แต่ติดขัดปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้มีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุน และจากการเสนอของผู้นำชุมชนที่ได้เสนอในการสนทนากลุ่มที่มีความสำคัญยิ่งคือ สมาชิกในชุมชนได้มีการร่วมกิจกรรมดูแลรักษาป่าของชุมชนมาก่อนแล้ว และมีพื้นที่ป่าที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลเป็นสิ่งยืนยัน หากมีการดำเนินกิจกรรมตามโครงการฯ ที่ได้เสนอไว้จะไม่ทำให้เกิดความสูญเปล่าทั้งด้านงบประมาณ เวลา แต่กลับเกิด

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนตลอดจนถึงหน่วยงานต่างๆ ได้มีโอกาสเข้าถึงชุมชน ทำงานร่วมกับชุมชน และเป็นการสร้างพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน สร้างไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้มีพื้นที่อนุรักษ์ในชุมชน และที่สำคัญเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราชฯ”

ภาพที่ 32 การวางแผนงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ และคณะผู้วิจัย เพื่อกำหนดรายละเอียดการดำเนินงานสร้างสวนป่าเฉลิมพระเกียรติบ้านโคกเมมา ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

กิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่าเฉลิมพระเกียรติบ้านโคกเมมา เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เทศบาลตำบลทะเลน้อย เทศบาลตำบลพนาสูง โรงเรียนวัดทะเลน้อยลอยประชากร และชุมชนบ้านโคกเมมา การดำเนินการภายใต้วัตถุประสงค์หลักคือ ต้องการที่สร้างพื้นที่สีเขียวให้เกิดขึ้นในชุมชน พื้นที่พื้นที่เสื่อมโทรม สำหรับเป็นที่แปลงรวบรวมพรรณไม้ที่เป็นไม้ในถิ่นธรรมชาติดั้งเดิมในท้องถิ่นต่างๆ ไม้ในแหล่งเดียวกัน พันธุ์ไม้หลักที่ปลูก เช่น ต้นพะยอม ต้นยางนา ต้นราชพฤกษ์ ต้นกระถินเทพา ต้นตะเคียนทอง เป็นต้น

ภาพที่ 33 การเตรียมพื้นที่สำหรับวางระยะการปลูกพันธุ์ไม้

ภาพที่ 34 กลุ่มเยาวชนอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
โรงเรียนวัดทะเลน้อย ลอยประชากร เข้าร่วมทำกิจกรรมปลูกป่ากับผู้นำชุมชน

ภาพที่ 35 นายปิติเลิศ สุวรรณเกศา นายอำเภอกวนขนุน, อาจารย์มนตรี สังข์มุสิกานนท์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยทักษิณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีเชิธร แก้วบุญส่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัย ภูมิปัญญาชุมชน, นายกระบวน หนูเกตุ ผู้ใหญ่บ้าน โศกเมฆา และคณะทำงาน ร่วมกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติบ้าน โศกเมฆา

ภาพที่ 36 ผู้นำราชการ และผู้นำชุมชน และประชาชน เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ร่วมพิธีเปิดป้ายสวนป่าเฉลิมพระเกียรติบ้าน โศกเมฆา เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2552

2.2 การสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่ม

เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ ส่งเสริมความรู้ สร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในกลุ่ม ได้มีแนวความคิด แนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ประเด็นปัญหา และทางเลือกในการแก้ไขปัญหาจากการเสนอแนะของสมาชิกจากการจัดเสวนากลุ่ม ซึ่งจากการวิเคราะห์โอกาส แนวทางที่สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน จึงได้กิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับกลุ่มชุมชน ดังนี้

2.2.1 การส่งเสริม สนับสนุนความรู้

การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับกลุ่มชุมชน เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาประสิทธิภาพของกลุ่มต่อไป กรณีการส่งเสริมความรู้ที่ได้จัดขึ้น ที่เกิดจากการนำเสนอปัญหา อุปสรรค และความต้องการในการแก้ปัญหา ในการระดมแนวคิดจากวงสนทนากลุ่ม ซึ่งเห็นว่าหากได้ดำเนินการแล้วจะส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหา เกิดประโยชน์กับกลุ่มชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์ ดังเช่น กลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อยที่ยึดอาชีพขับเรือนำเที่ยวเพื่อนำนักท่องเที่ยวไปชมธรรมชาติอันสวยงาม ล่องเรือ แล่นน้ำ อาชีพที่ถือว่าเป็นอาชีพรอง แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นอาชีพสำคัญสร้างรายได้ เลี้ยงชีพให้คนในชุมชนเป็นอย่างดี แต่ในการประกอบอาชีพพบว่า ยังขาดประสิทธิภาพในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ขาดการให้บริการอยู่ในระดับความพึงพอใจ สร้างมาตรฐานที่ดี สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะข้อจำกัดในการสื่อสารภาษากับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ภาพที่ 37 สมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย เข้าร่วมการอบรมภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว

การกำหนดจัดโครงการอบรมภาษาอังกฤษเพื่อเสริมศักยภาพมัคคุเทศก์
พื้นบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ภาษาอังกฤษเบื้องต้นให้กับ
นายท้ายเรือ เพื่อจะได้ใช้ในการพูดคุย ทักทาย แนะนำให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้อย่างถูกต้อง
ได้รับความสนใจจากสมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวเข้าร่วมฝึกทักษะ แม้ว่าจะมีสมาชิกส่วนหนึ่งที่ไม่
สามารถเข้ารับการอบรมได้ เนื่องจากจะต้องทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือนำนักท่องเที่ยวไปชมมกน้ำ
และทะเลบัว นอกเหนือมีกลุ่มสมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อยที่เข้ารับการอบรม ยังมีผู้ที่สนใจที่
เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวประเภทบริการที่พัก จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ได้ขอร่วมฝึกอบรม เสริม
ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว อีกจำนวนหนึ่งด้วย ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์แก่คนใน
ชุมชนที่มีกิจการต้อนรับนักท่องเที่ยว และมีความจำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

ภาพที่ 38 ผู้เข้ารับการอบรมกำลังแสดงบทบาทสมมติ
เพื่อทดสอบการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินกิจกรรมเสริมความรู้ ความเข้าใจด้าน
ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดทักษะสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
ที่ต้องสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้รับความสนใจจากกลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น ผู้ประกอบการ
ร้านค้าจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ผู้ให้บริการที่พัก ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน ส่งเสริมในโอกาส
ต่อไป

ภาพที่ 39 เอกสารประกอบการอบรม เพื่อใช้ประโยชน์ในการสื่อสารบริการนักท่องเที่ยว

2.2.2 การศึกษา รูปแบบ กิจกรรม แนวความคิดในการบริหารจัดการขององค์กรที่ประสบความสำเร็จ

เพื่อสนับสนุน เสริมสร้างให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์กรที่เป็นแม่แบบที่ดีด้านการจัดการท่องเที่ยว และนำความรู้จากการศึกษาดูงานนำมาพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม จึงได้วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ชุมชนได้เสนอสิ่งที่ต้องการรับการพัฒาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกลุ่ม และสามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตนเอง ดังนี้

1.) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยว ปัจจุบันทะเลน้อยได้กลายเป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นชาวไทย และชาวต่างชาติ ดังนั้นจะพบว่าคนในชุมชน ได้ปรับเปลี่ยนอาชีพจากประมงพื้นบ้าน มาเป็นอาชีพขับเรือนำเที่ยว บริการนักท่องเที่ยวเดินทางล่องทะเลน้อย ชมทะเลบัว ชมนกน้ำ ความสวยงามของธรรมชาติทะเลน้อย และกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับหน้าที่ดังกล่าว คือ กลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย ที่ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาสมาชิกในกลุ่ม ด้วยการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบด้านการจัดการ

ท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่มีลักษณะกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงกับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการอยู่คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเขากอบ ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ที่มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวชมความมหัศจรรย์ของของธรรมชาติของถ้ำบนดินในถ้ำเลเขากอบ การเดินทางชมธรรมชาติจะต้องนั่งเรือล่องไปตามลำธารใต้ภูเขาเอนตัวราบ เพื่อชมความงามของหลอดหินย้อยและหินคด ชมประติมากรรมธรรมชาติซึ่งหาชมได้ยากยิ่งในที่อื่นๆ

ภาพที่ 40 สมาชิกกลุ่มเรื่อนำเที่ยวทะเลน้อยเข้ารับฟังการบรรยายการจัดการท่องเที่ยวจากคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเขากอบ ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ถ้ำเลเขากอบ เป็นหนึ่งในความหลากหลายอันงดงามอัศจรรย์ของธรณีสัณฐานบนแผ่นดินไทย ตั้งอยู่ ต.เขากอบ อ.ห้วยยอด ห่างจากตัวเมืองตรัง 28 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันตกประมาณ 6 กม. ห่างจากถนนเพชรเกษมประมาณ 700 ม. เป็นถ้ำขนาดใหญ่ ภายใต้ภูเขาหินปูน ภายในมีถ้ำแบ่งเป็นห้องๆ จำนวนมาก เช่น ถ้ำรากไทร, ถ้ำคนธรรพ์ ถ้ำเจ้าสาว เป็นต้น เส้นทางคดเคี้ยววกวน ระยะทางรวมประมาณ 4 กิโลเมตร พื้นที่ของถ้ำทั้งหมดประมาณ 200 ไร่ ซึ่งพื้นที่กว่าครึ่ง จะมีน้ำขังเกือบตลอดปี มีธารน้ำไหลผ่านและล้อมรอบ แต่เดิมมีโคลนตมจำนวนมาก ทำให้น้ำตื้นเขิน ต่อมาได้รับการปรับปรุงจากทางราชการทำการขุดลอกสายน้ำ และติดตั้งระบบไฟฟ้าภายในถ้ำ ทำให้สามารถล่องเรือไปตามสายน้ำชื่นชมหินงอกหินย้อยรูปร่างต่างๆ บนเพดานและพื้นถ้ำ ซึ่งเป็นความมหัศจรรย์ตามธรรมชาติ มีถ้ำลอด ที่จะต้องนอน

ราบไปกับเรือ เพื่อลอดถ้ำ เปรียบเสมือนได้ลอดห้องมังกร หินงอกหินย้อยเหล่านี้ยังคงมีการเติบโตไปเรื่อยๆ จึงถือว่า ถ้ำเลเขากอบ นี้เป็นถ้ำเป็น ส่งผลให้อุณหภูมิภายในถ้ำค่อนข้างสูง ปัจจุบันถ้ำเลเขากอบ อยู่ในความดูแลของ องค์การบริหารส่วนตำบลเขากอบ การเที่ยวถ้ำแห่งนี้ต้องลงเรือไป ค่าเรือคนละ 30 บาท หรือเหมาลำละ 200 นั่งได้ 7 คน

ภาพที่ 41 สมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย เข้ารับการบริการเรือนำเที่ยวชมความงามธรรมชาติ ถ้ำเลเขากอบ

การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชนกับองค์กรอื่น ที่ได้ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความแตกต่างในการรับรู้ต่อความรู้สึกที่สมาชิกในกลุ่มเรือนำเที่ยวที่ได้เป็นผู้รับบริการจากผู้อื่น ที่มีลักษณะอาชีพใกล้เคียงกัน ซึ่งผลจากการศึกษา คูงานในครั้งนี้ทำให้มุมมอง ทศนคติของสมาชิกโดยส่วนใหญ่มีความเห็นถึงความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านกระบวนการจัดการนับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคนในชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือ ได้รับการฝึกฝนในทักษะการให้บริการ การให้ความปลอดภัยกับผู้รับบริการ รวมถึงการมีความรู้ ความเข้าใจในเส้นทางชมธรรมชาติตลอดเส้นทางสามารถบรรยายความมหัศจรรย์ของถ้ำได้เป็นอย่างดี สร้างความประทับใจกับผู้รับบริการเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 42 การสนทนากลุ่ม แลกเปลี่ยนประสบการณ์
ระหว่างสมาชิกกลุ่มเรือนำเที่ยวทะเลน้อย กับคณะทำงานการจัดการท่องเที่ยวถ้ำเลเขากอบ

2.) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้านการบริหารจัดการกลุ่มและการผลิตปุ๋ยชีวภาพ อัดเม็ด ของกลุ่มชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน

จากการที่กลุ่มฯ ได้มีกิจกรรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อนำไปใช้ในแปลงนาข้าว และการปลูกผักพื้นบ้าน สมาชิกในกลุ่มที่ได้ให้ความเห็นถึงผลสำเร็จที่ได้รับจากการดำเนินการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และประโยชน์ด้านอื่นๆที่ชุมชนได้รับ ไม่ว่าจะเป็นผลด้านเศรษฐกิจ ต้นทุนที่ลดลง ผลดีที่ต่อสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือ การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการสร้างเริ่มความสัมพันธ์ พุดคุย แลกเปลี่ยน ร่วมแรง ร่วมใจกัน เกิดความสามัคคีในกลุ่ม

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ซึ่งจากผลการสนทนากลุ่มสมาชิกกลุ่มชมรมสื่อแห่งปัญญาพัฒนาเกษตรยั่งยืน ได้แสดงถึงความแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพสมาชิกกลุ่มด้วยการจัดหาเครื่องจักรเพื่อนำมาใช้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยเฉพาะเครื่องผสมปุ๋ย เครื่องอัดเม็ดปุ๋ย และควรจัดให้มีการศึกษา ดูงานจากชุมชนอื่น ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการสร้างเสริมให้สมาชิกได้เกิดความรู้ และประสบการณ์

ดังนั้น จึงเห็นว่าการคัดเลือกพื้นที่เรียนรู้คือ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งศึกษาต้นแบบการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ที่มีรูปแบบการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มๆ ได้รับการเรียนรู้ เสริมสร้างทักษะ ประสบการณ์

ภาพที่ 43 "หลวงพ่อสุวรรณ คเวสโก" พระนักพัฒนาแห่งชุมชนวัดป่ายาง ต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากกลุ่มเกษตรกรรวมทางเลือกบ้าน โคม่วง ตำบลพนางตุง และให้การบรรยายการบริหารจัดการศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง

ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สถานที่ตั้ง 174/1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจิว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง ดำเนินการมาแล้ว 9 ปี โดยมี "หลวงพ่อสุวรรณ คเวสโก" พระนักพัฒนาแห่งชุมชน วัดป่ายาง ตำบลท่าจิว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีต "หลวงพ่อสุวรรณ คเวสโก" ใช้ชีวิตอยู่ในป่า ได้รับการสั่งสอน และถูกปลูกฝังความคิด ระเบียบวินัยต่างๆ ให้พยายามต่อสู้ แต่แล้ววันหนึ่ง "สหยาสุวรรณ" ถูกคิดอะไรบางอย่างขึ้นได้ และตัดสินใจวางอาวุธ เดินออกมาจากป่า หันหน้าเข้าสู่ร่มกาสาวพัตร์ ในปี พ.ศ.2538 โดยยึดคำสอนต่างๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ด้วยความมุ่งมั่นที่อยากจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น "หลวงพ่อสุวรรณ" ได้แนะนำให้ชาวบ้านมาใช้ชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

ด้วยเห็นว่าการดำเนินชีวิตตามหลัก "พอเพียง" นี้ จะทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพิงตัวเองได้ โดยไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากใคร และไม่ต้องทำให้ใครเดือดร้อน ต่อมา "หลวงพ่อดูธรรม" เล็งเห็นแล้วว่า การจะทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตัวเองได้มากที่สุดนั้น ต้องทำให้ชุมชนเข้มแข็งและมีระบบ ท่านจึงก่อตั้ง "กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์" ขึ้น เพื่อสอนชาวบ้านให้รู้จักการออม ทั้งยังริเริ่มก่อตั้งธุรกิจเล็กๆ ในชุมชน ทั้งร้านค้า สวัสดิการ โรงงานปุ๋ยชีวภาพ โรงงานน้ำ แปลงเกษตรชีวภาพ ศูนย์ฝึกอบรม ฯลฯ โดยให้ชาวบ้านเป็นกรรมการ และจัดการดำเนินการเอง ซึ่งชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี จน ณ วันนี้ สิ่งที่ "หลวงพ่อดูธรรม" พยายามมากที่ประสบความสำเร็จ เพราะชุมชนปายาง ได้กลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งในที่สุด

ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลากว่า 9 ปี จนเป็นที่รู้จักของชาวนครศรีธรรมราชเป็นอย่างดี ที่นี้เน้นการพัฒนาศักยภาพคน มากกว่าเรื่องเงิน แต่จะมีการให้ค่าตอบแทนคนงานคนละ 4,500 – 8,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 20 กว่ากลุ่ม ซึ่งทุกกลุ่มจะมีการทำงานเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงกัน การระดมทุน ให้ชาวบ้านถือหุ้น หุ้นละ 10 บาท ถือหุ้นได้ไม่เกิน 100 หุ้นเป็นการกระจายรายได้ให้กับชาวบ้าน และเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร ให้กับผู้สนใจทั่วไป

ภาพที่ 44 ปุ๋ยหมักชีวภาพปั้นเม็ดวัดท่ายาง ผลิตภายในศูนย์กสิกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง

ภาพที่ 45 สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรวมทางเลือกท่าม่วง เยี่ยมชมโรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

ภาพที่ 46 สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรวมทางเลือกท่าม่วง ร่วมกิจกรรมผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

ความเป็นมาของ “กลุ่มปุ๋ยหมักชีวภาพปั้นเม็ดวัดป่ายาง” เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2543 พระสุวรรณ ได้เดินทางไปดูงานที่จังหวัดชลบุรี และมีเกษตรกรได้ถวายเครื่องปั้นปุ๋ย เมื่อมาถึงวัดทางกลุ่มได้มอบให้เครื่องต่างๆ แต่ไม่มีความรู้เรื่องสูตรผสมปุ๋ย และเมื่อทราบว่าที่จังหวัดศรีสะเกษมีเครื่องต่างๆ ที่มีความชำนาญในการผสมปุ๋ย จึงได้เดินทางไปศึกษากลับมาดำเนินโรงงานปุ๋ยจนประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ และใช้ได้ผลโดยทั่วไป ทั้งนี้จึงได้มีการระดมทุนจากสมาชิกและจากชาวบ้านทั่วไปที่สนใจ สนับสนุนด้วยพร้อมพัฒนาปรับปรุงขยายโรงงานทำปุ๋ยศูนย์กิจกรรมธรรมชาติวัดป่ายาง ได้ดำเนินการ ปี พ.ศ. 2549 และได้รับการประสานงานและคัดเลือกเป็นศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านในระยะต่อมา

นอกจากนี้แล้วในศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ แปลงปลูกผัก นาข้าวอินทรีย์ แปลงนาผักบุ้ง (ผักบุ้งแก้ว) และยังมีหลักสูตรฝึกอบรม 5 หลักสูตร ที่อบรมอยู่เดิมคือ ถังออกไร้สาร ไร้กาก น้ำยาเอนกประสงค์ (น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า) สบู่สมุนไพร น้ำส้มจุลินทรีย์หมัก และการบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ต่อมาศูนย์ฯ ได้ขยายเนื้อหาการอบรมและปรับมาเป็นศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าอบรมได้เข้าใจแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปสู่การปฏิบัติ การทำเกษตรกรรมยั่งยืน บัญชีครัวเรือน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์คู่กันแผ่นดินภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้สังคมเกษตรเป็นสังคมพอเพียงและอุมชูตัวเองได้อย่างยั่งยืน ดังเช่น

แปลงสาธิตการทำนาข้าวอินทรีย์ มีขั้นตอน ดังนี้

1. คัดเลือกพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับ
2. เตรียมคูคันนาให้มีความสูงประมาณ 50-70 เซนติเมตร ความหนา 60-80 เซนติเมตรเพื่อกักเก็บน้ำ
3. ปรับพื้นที่ในคันนาให้มีระดับเท่ากันอย่าให้มีน้ำเอียงด้านใดด้านหนึ่ง

วิธีเตรียมแปลงเพาะกล้าพันธุ์ข้าว

1. ที่มีน้ำขังพอที่จะหว่านกล้า เราก็ไถและคราดดินให้ร่วนซุย และระดับพื้นเสมอกันปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง แล้วนำเมล็ดข้าวที่เตรียมไว้มาหว่านอย่าให้หนาหรือห่างจนเกินไป
2. ประมาณ 10-15 วัน ต้นกล้าตั้งหน่อได้แข็งนำน้ำจุลินทรีย์ผสมน้ำพ่นต้นกล้า

โดยผสมน้ำจุลินทรีย์ 3 ช้อนโต๊ะ ผสมน้ำ 20 ลิตรพ่นให้ทั่วแปลงกล้า

3. ชังน้ำใต้ต้นกล้า อย่าให้ขาดจากแปลงกล้า

4. ก่อนจะถอนกล้า 5 วัน ให้น้ำจุลินทรีย์พ่นอีก เพื่อจะได้ถอนง่ายเพราะรากจะฟู

การปักดำ

ในช่วงก่อนการปักดำ เราควรชังน้ำไว้ในนาเพื่อจะทำให้ดินนิ่ม ดินไม่แข็ง ง่ายในการไถดำ

1. พอถึงเวลาดำนา ปล่อยน้ำที่ขังออกจากคันนา ให้เหลือไว้ประมาณ 10-15

เซนติเมตร

2. ไถน้ำและคราดที่นาให้ดินร่วนซุย และนำต้นกล้ามาปักดำซึ่งกำหนดความห่างระหว่างต้นให้ห่างประมาณ 40 เซนติเมตรเพื่อให้แตกกอได้ดีและใต้ต้นกล้า กอละประมาณ 2-3 ต้นกล้า

3. หลังปักดำ 15 วัน นำจุลินทรีย์ไปผสมน้ำพ่นต้นข้าวในนาเพื่อกระตุ้น

เชื้อจุลินทรีย์ที่หัวนตอนเตรียมดิน และจะทำให้ต้นข้าวแข็งแรง ทนต่อศัตรูข้าว

4. ดูแลระดับน้ำอย่าให้ขาดจนวัชพืช และพ่นจุลินทรีย์ในทุก ๆ 20 วันจนถึงข้าวตั้งท้องแล้วจึงงดการพ่นจุลินทรีย์

5. พอข้าวแก่พอสมควรก็ปล่อยน้ำจากคันนาและเตรียมเก็บเกี่ยวต่อไป

ประโยชน์การทำนาข้าวอินทรีย์

1. ช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตมากขึ้น เพราะการให้ปุ๋ยจุลินทรีย์จะทำให้ได้ผลผลิต 800 กิโลกรัมต่อไร่ โดยต้นทุนในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพียงแค่ประมาณ 200 บาท ต่อไร่ โดยอาจจะต้องใช้ปุ๋ยอินทรีย์มากในตอนแรก แต่จะค่อย ๆ ลดลงเมื่อสภาพดินดีแล้วในขณะที่การใช้ปุ๋ยเคมีจะได้ผลผลิตประมาณ 400 กิโลกรัมต่อไร่ โดยต้นทุนการผลิตประมาณ 400 บาท ต่อไร่ และต้องเพิ่มปริมาณปุ๋ยให้มากขึ้นในทุก ๆ ปี

2. ได้สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์กลับคืนมา ดินร่วนซุย รากข้าวชอบไชหาอาหารง่าย กบกุ้ง ปลา ชุกชุม มีสุขภาพชีวิตที่ดี มีอาหารปลอดภัยไว้บริโภค

ภาพที่ 47 สมาชิกกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกท่าม่วง เยี่ยมชมแปลงนาข้าวอินทรีย์
ของศูนย์กิจกรรมธรรมชาติวิวดป่ายาง

2.2.3 การสนับสนุน กิจกรรมกลุ่มชุมชน ด้านส่งเสริมภูมิปัญญาในการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ของกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย

ด้วยความพยายามเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในทะเลน้อยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงมีกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเลน้อย จากแผนงานที่หน่วยงานราชการต่างๆ ได้เข้ามาสนับสนุนเป็นประจำทุกปี แต่สิ่งที่ชาวบ้านพบว่าเป็นปัญหา อุปสรรค คือ อัตราการอยู่รอดของพันธุ์สัตว์น้ำ เนื่องจากเมื่อปล่อยพันธุ์ปลาที่มีขนาดเล็ก เมื่อปล่อยแล้วกลับกลายเป็นอาหารของนก กาน้ำ สิ่งที่เป็นข้อเสนอแนะของกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อยคือ การอนุบาลพันธุ์ปลาให้มีขนาดที่เหมาะสม และแข็งแรง เมื่อได้ขนาดที่ต้องการแล้ว จึงให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการปล่อยลงทะเล วิธีการดังกล่าวจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ จึงเห็นว่า การนำพันธุ์ปลามาอนุบาลในบ่อเพาะพันธุ์ของกลุ่ม เพื่ออนุบาลให้มีขนาดเหมาะสม ใช้การดูแล บำรุงรักษา อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษา เช่น การทำไรแดง โดยนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น มูลวัว ชังข้าว

ภาพที่ 48 สํารวจความพร้อมของพื้นที่ เพื่อดําเนินกิจกรรมการปล่อยพันธุ์ปลานิลในบ่อดิน โดยใช้ไรแดงเป็นอาหารปลา ของกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย

ภาพที่ 49 ขออนุเคราะห์พันธุ์ปลานิลกับผู้อํานวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพัทลุง

ภาพที่ 50 การสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดประสิทธิภาพ

ภาพที่ 51 กิจกรรมการปล่อยปลานิลในบ่อดินของสมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย

ลักษณะของบ่อที่เลี้ยงปลานิล เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เนื้อที่ตั้งแต่ 200 ตารางเมตร ขึ้นไป การเลี้ยงปลานิลแบบเดี่ยว โดยปล่อยลูกปลานิลเพศผู้ เพื่อป้องกันการแพร่พันธุ์ในบ่อ และมีการเจริญเติบโตเร็วกว่าเพศเมีย การผลิตลูกปลานิลเพศผู้ทั้งครอก ซึ่งสถาบันวิจัยและพัฒนา ประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง ได้ดำเนินการขยายพันธุ์ และมอบให้แก่กลุ่มประมงพื้นบ้านทะเลน้อย